

Kan attityder förändras?

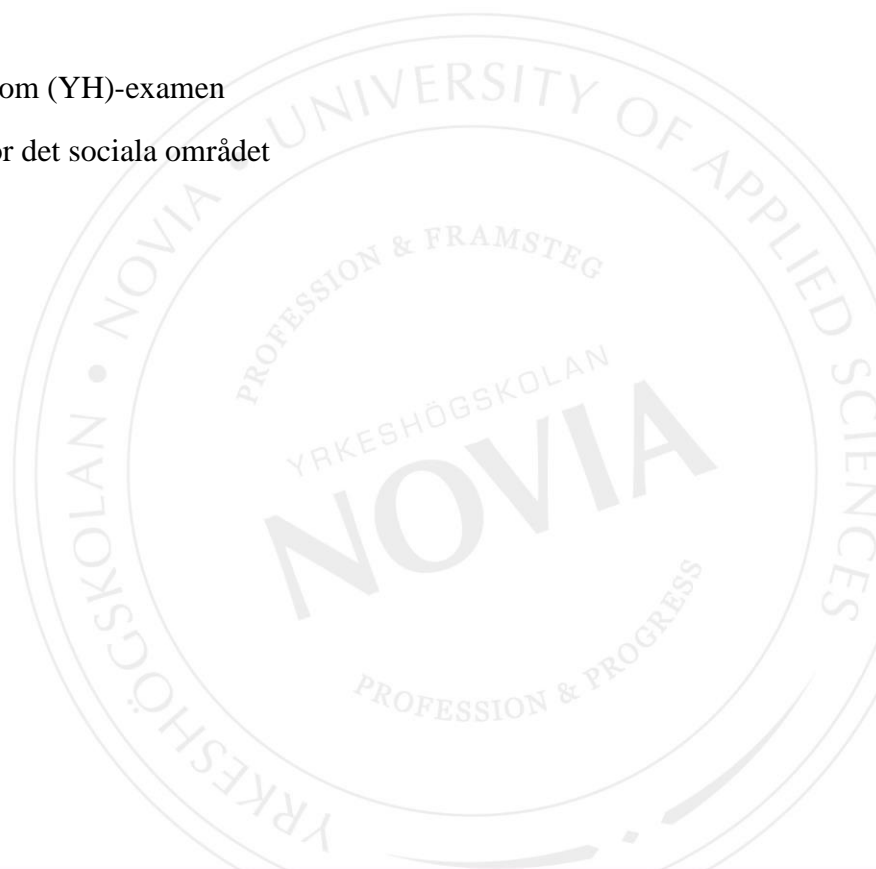
En kvantitativ studie av en internationell grupp ungdomars attityder gentemot olika religioner före och efter ett Erasmus+-ungdomsutbyte.

Lina Nybjörk

Examensarbete för Socionom (YH)-examen

Utbildningsprogrammet för det sociala området

Vasa 2018

EXAMENSARBETE

Författare: Lina Nybjörk
Utbildning och ort: Det sociala området, socionom YH, Vasa
Inriktningsalternativ/Fördjupning: Ungdomsarbete, missbruk- och mentalvård
Handledare: Susanne Jungerstam och Ralf Lillbacka

Titel: Kan attityder förändras? En kvantitativ studie av en internationell grupp ungdomars attityder gentemot olika religioner före och efter ett Erasmus+-ungdomsutbyte.

Datum: 2.4.2018

Sidantal: 53

Bilagor: 2

Abstrakt

Detta examensarbets syfte har varit att undersöka vilka attityder en internationell grupp ungdomar har gentemot religioner före och efter ett Erasmus+-ungdomsutbyte. Har deras attityder förändrats på något sätt efter ungdomsutbytet, och i så fall – på vilket sätt?

Temat för ungdomsutbytet var presentationer av ungdomarnas olika religioner och de högtider som är viktiga inom dessa. Sammanlagt deltog 52 ungdomar i åldern 16-30 i ungdomsutbytet i Yerevan, Armenien, och således också i studien. Trosinriktningar som var representerade under ungdomsutbytet var den evangelisk lutherska kyrkan, den katolska kyrkan, den ortodoxa kyrkan (ukrainsk och rysk), judendomen, islam (sunni), den anglikanska kyrkan och den armenisk apostoliska kyrkan.

Metoden för genomförandet av studien var kvantitativ och materialet som utgjort bas för analysen var gruppenkäter. Ungdomarna fyllde i den första enkäten före ungdomsutbytet började och den andra på ungdomsutbytets sista dag, och det handlar därför om 88 enkäter som utgjort grund för studien. Resultaten i de båda enkäterna jämfördes sedan.

Studien har kunnat påvisa att erhållandet av information om de olika religionerna leder till en positivare attityd gentemot andra religioner. Att träffa ungdomar från andra kulturer och med andra religiösa traditioner gör att man bättre förstår de andra.

Språk: svenska

Nyckelord: Enkät, Attityd, Religion, Ungdomar, Internationell

---

OPINNÄYTETYÖ

Tekijä: Lina Nybjörk
 Koulutus ja paikkakunta: Sosiaalinen ala, sosionomi AMK, Vaasa
 Suuntautumisvaihtoehto/
 Syventävät opinnot: Nuorisotyö, päihde- ja mielenterveyshoito
 Ohjaajat: Susanne Jungerstam ja Ralf Lillbacka

Nimike: Voivatko asenteet muuttua? Kvantitatiivinen tutkimus kansainvälisestä nuorten asenteesta eri uskontoihin ennen Erasmus + -nuorisovaihtoa ja sen jälkeen.

Päivämäärä: 2.4.2018

Sivumäärä: 53

Liitteet: 2

Tiivistelmä

Opinnäytetyön tarkoitus on tutkia kansainvälisen nuorten ryhmän asenteita uskontoon ennen Erasmus+ -nuorisovaihdon ja sen jälkeen. Ovatko nuorten asenteet muuttuneet jollain tavalla nuorisovaihdon jälkeen ja jos näin on - millä tavalla?

Nuorisovaihdon teemana olivat nuorten eri uskontojen esitykset ja niiden tärkeät juhlat. Yhteensä 52 nuorta iällä 16-30 osallistui nuorisovaihtoon Jerevaniin, Armeniaan ja siten tutkimukseen. Uskontoja jotka olivat edustettuina nuorisovaihdon aikana oli evankelisluterilaisen kirkon, katolisen kirkon, ortodoksisen kirkon (Ukrainan ja Venäjän), juutalaisuus, islam (sunnien), anglikaaninen kirkko ja Armenian apostolisen kirkon.

Tutkimuksen toteuttamismenetelmä oli kvantitatiivinen ja analyysin perustana käytetty aineisto oli ryhmäkyselyjä. Nuoret suorittivat ensimmäisen kyselyn ennen nuorisovaihdon alkamista ja toinen nuorisovaihdon viimeisenä päivänä, joten 88 kyselylomaketta muodosti tutkimuksen perustan. Tuloksia kahdessa tutkimuksessa verrattiin sitten.

Tutkimus on kyennyt osoittamaan, että erilaisten uskontojen tiedon hankkiminen johtaa myönteiseen suhtautumiseen muihin uskontoihin. Tavata muita kulttuureja ja muita uskonnollisia perinteitä edustavia nuoria tekee paremmin ymmärtää toisen.

Kieli: ruotsi

Avainsanat: Kysely, Asenne, Uskonto, Nuoriso, Kansainvälinen

BACHELOR'S THESIS

Author: Lina Nybjörk
 Degree Programme: Social Welfare, Vaasa
 Specialization: Youth work, substance abuse and mental health care
 Supervisor(s): Susanne Jungerstam and Ralf Lillbacka

Title: Can attitudes change? A quantitative study of an international group of young people's attitudes towards different religions before and after an Erasmus+-youth exchange.

Date: 2.4.2018

Number of pages: 53

Appendices: 2

Abstract

The purpose of this bachelor's thesis has been to investigate the attitudes of an international group of young people towards religions before and after an Erasmus+-youth exchange. Have their attitudes changed in some way after the youth exchange, and if so - in what way?

The theme of the youth exchange was presentations of the different religions of the young participants and the celebrations that are important within them. 52 young people aged 16-30 participated in the youth exchange in Yerevan, Armenia, and thus in the study. The faiths that were represented during the youth exchange were the Evangelical Lutheran Church, the Catholic Church, the Orthodox Church (Ukrainian and Russian), Judaism, Islam (Sunni), the Anglican Church and the Armenian Apostolic Church.

The method for the implementation of the study was quantitative and the material used as the basis for the analysis was group surveys. The young people completed the first survey before the youth exchange began and the other on the last day of the youth exchange, and it is therefore 88 questionnaires that formed the basis for the study. The results in the two surveys were then compared.

The study has been able to demonstrate that the acquisition of information about the different religions leads to a positive attitude towards other religions. To meet young people from other cultures and with other religious traditions makes one better understand the other.

Language: Swedish

Key words: Survey, Attitude, Religion, Youth, International

Innehållsförteckning

1 Bakgrund.....	1
1.1 Syfte för studien.....	3
1.2 Frågeställningar	4
1.3 Bakgrund: Erasmus+ - Youth in Action	4
1.3.1 Erasmus+/Youth in Action – ungdomsutbyten	5
1.3.2 Ungdomsutbytena YEAP och YEAP 2.0.....	6
2 Teori.....	8
2.1 Socialisation in i ett kulturarv och in i en religion.....	9
2.2 Vad är en attityd?.....	9
2.3 Vad är då religion?.....	12
2.4 Religion som kulturellt och socialt fenomen	14
2.5 Religion och identitet.....	16
2.6 Religion och religiositet.....	19
2.7 Religion och attityder.....	20
2.8 Avslutande reflektion över religionens betydelse i samhället och i våra liv	22
3 Metod	24
3.1 Kvantitativ metod som grund för en analys.....	25
3.2 Enkät som kvantitativ metod i denna studie	27
3.2.1 Kritik mot metoden i denna studie	29
4 Empiri och analys	30
4.1 Enkät före och efter ungdomsutbytet.....	31
4.2 Hur är de olika religionerna?	31
4.2.1 Hur är de olika religionerna? – före ungdomsutbytet	32
4.2.2 Hur är de olika religionerna? – efter ungdomsutbytet.....	33
4.2.3 Jämförelse av svaren före och efter ungdomsutbytet	34
4.3 Hur bekant upplever du dig vara med de olika religionerna?.....	35
4.3.1 Hur bekant upplever du dig vara med de olika religionerna? – före ungdomsutbytet	36
4.3.2 Hur har din uppfattning om de olika religionerna förändrats? – efter ungdomsutbytet	37
4.3.3 Jämförelse av svaren före och efter ungdomsutbytet	39
4.4 Vilka högtider tror du är viktiga i följande trosinriktningar?	41
4.4.1 Vilka högtider tror du är viktiga i följande trosinriktningar? – före ungdomsutbytet	41

4.4.2 Har din uppfattning om religiösa festligheter och dess firande inom de olika religionerna förändrats? – efter ungdomsutbytet	42
4.4.3 Jämförelse av svaren före och efter ungdomsutbytet	43
4.5 Frågor efter ungdomsutbytet.....	44
4.5.1 Möjligheten att träffa andra ungdomar från andra kulturer, länder och trosinriktningar	44
4.5.2 Tillhörighet i en internationell grupp av ungdomar	46
4.6 Avslutande kommentar	47
5 Slutsatser	47
5.1 Hur hade attityderna förändrats?.....	47
5.2 Övriga slutsatser	50
5.3 Diskussion.....	52
Källförteckning	54

Bilageförteckning

Bilaga 1	Survey 1
Bilaga 2	Survey 2

1 Bakgrund

De flesta av oss föds in i en familj som tillhört en specifik religion i generationer. Andra föds in i ateistiska familjer. Genom socialisationsprocessen i barndomen antar vi ofta kärnfamiljens sätt att vara och tänka och ofta fortsätter man utöva samma religion som ens föräldrar tillhört. Religionssociologerna Furseth och Repstad (2005, s. 156) hänvisar till många empiriska forskningar över hela världen som påvisat att barn till religiösa föräldrar i mycket högre grad är religiösa än barn till icke-religiösa föräldrar. Oberoende av om vi är troende eller ej så påverkar de olika religionerna våra liv genom den påverkan de har och har haft på de samhällen som vi bor i. De kulturella vanorna och traditionerna är tätt sammanflätade med religionen och samhället är märkt av den religion som haft starkast fotfäste i kulturen. Högtiderna vi firar har ofta en religiös förankring. Även om man inte är troende så firar man ofta jul om man är född i Finland.

De flesta personer har också åsikter om olika religioner - ibland är åsikterna positivt och ibland negativt laddade. Religioner finns också i någon form i alla mänskliga samhällen. Så långt tillbaka i tiden man kan gå finns det spår av dyrkan och religiösa riter. Tergel (1973, s. 9) skriver att religionens historia, eller kristendomens historia i och med att Tergel fokuserat på kristendomen, också är mänsklighetens historia i och med att den inte går att skiljas från det sociala, politiska, kulturella, ekonomiska och kulturella sammanhang i vilket den framförts och förverkligats. Genom media, samhällsdebatter och internet får vi intryck av hur de olika religionerna är. Ibland har vi kanske inte träffat någon som utövar religionen ifråga, men vi kan ändå ha en åsikt om hur en utövare av en viss religion är eller en åsikt om hur en viss religion skall vara. Våra attityder och åsikter har kanske inte alltid så fast förankring i verkligheten som vi skulle vilja tro. Nyhetsrapporteringen fokuserar ofta på religionens varande i samhället. Ibland är rapporteringen vinklad på ett negativt sätt för kyrkan, som exempel kan man ta äktenskapslagen från år 2014. Många inom kyrkan var för en jämlik äktenskapslag, men det märktes för det mesta inte av i nyheterna. Det har också fokuserats mycket på islamisk terrorism, och politiker inom vissa partier i vårt land har getts utrymme i media att dra alla muslimer över en och samma kam. Bäckström (2008, s. 25) påpekar också medias roll i samhällets synsätt på religioner genom dess rapportering om globala konflikter med religiösa ingredienser.

Vår historia och den lutherska kyrkans intågande i Finland förklarar stora delar av vårt lands historia och religionen har haft en stor inverkan på vårt samhälle. Tergel (1973, s. 10) menar

att kristendomen har varit en betydande skapande kraft i det västerländska samhället. Religionen har i hög grad påverkat och präglat den värld och kultur som vi lever i. Det globala samhället är påverkat av olika religioner som inverkat på hur samhället ser ut idag. Genom att erhålla mer kunskap om olika religioner förstår vi också varför vissa värderingar, moraliska övertygelser och institutionella traditioner är mer framträdande än andra i ett visst samhälle. Genom kunskap om religion erhålls också kunskap, förståelse och acceptans för människor med andra kulturella och religiösa bakgrunder. I dagens globala samhälle där folk rör på sig över hela världen är det viktigt att förstå olika kulturer.

Man tänker ofta att det finländska samhället blivit allt mer sekulariserat och att åsikterna gentemot religion är väldigt blandade. Bäckström (2008, s. 20) skriver att religionen under 1900-talet börjat anses vara mer en marginell företeelse i samhället samt något som tillhör privatlivet. Under upplysningstiden började åsikterna mot religion förändras. Idag intar man ofta en utav två uppenbara positioner: antingen är man troende eller så är man det inte. I takt med att traditionella stamsamhällen och jordbrukssamhällen blev mer moderna, började också de olika religionerna i samhället att förlora sin makt. Man trodde kanske att religioner helt skulle förvinna i takt med rationalitetens framsteg, vilket inte är fallet. Bäckström (2008, s. 28-29) skriver att nya relationer mellan religion och modernitet utvecklats – västvärlden har inte längre monopol på det moderna konceptet. Den religiösa pluralismen i Norden leder också till nya frågeställningar som måste lösas genom demokratiska diskussioner. Bäckström menar också att majoritetskyrkorna i Norden fortfarande fungerar som en arena som länkar samman individen med det kollektiva, trots privatiseringsvågen av religionen. Hur ser då månnatro ungdomars syn ut på religion idag?

Målet för detta examensarbete är att undersöka om åsikter gentemot andra religioner kan förändras under ett Erasmus+-ungdomsutbyte. Ungdomsutbytet, som höll på i nio dagar, samlade 52 ungdomar från olika länder i Europa och temat som behandlades under utbytet var de olika religionerna som bland ungdomarna fanns representerade. Hypotesen före utbytet var att åsikterna gentemot de andra religionerna förändras i en positivare riktning under ungdomsutbytet. Genom en ökad kunskap om andra religioner, blir troligtvis också attityderna positivare. Ungdomarna har säkert en hel del stereotypiska bilder om de andra religionerna före utbytet startar, men frågan är om de finns kvar efter utbytet eller om åsikterna på något sätt eller vis har förändrats och på vilket sätt i så fall.

I kapitel 1 förs frågeställningen och syftet för examensarbetet fram och en kort bakgrund för ämnet ifråga ges.

I kapitel 2 diskuteras teori kring religion ur olika synvinklar, bland annat vad en religion egentligen är, vad en attityd innebär, religion som ett socialt och kulturellt fenomen, religion som en del av ens identitet samt begreppet religiositet.

I kapitel 3 avhandlas metoden som används i detta arbete, det vill säga en kvantitativ metod i form av insamlandet av enkäter som stöd för analysen av frågan som ställs i examensarbetet.

I kapitel 4 behandlas resultaten från enkäterna.

I kapitel 5 sammanställs slutsatsen av studien och diskussionen öppnas för framtida frågeställningar inom liknande områden.

1.1 Syfte för studien

Syftet för detta examensarbete är således att undersöka förändringar av attityder gentemot olika religioner hos en internationell grupp ungdomar och se om förståelsen för de olika trosinriktningarna förändras under ett ungdomsutbyte som räcker nio dagar. Ungdomarna umgås under utbytets gång intensivt med de andra ungdomarna från de andra länderna, kulturerna och religionerna och lär sig samtidigt om de andra traditionerna på ett interaktivt sätt.

Det som undersöks i denna studie är således om attityderna hos ungdomarna har förändrats under ungdomsutbytet, och i så fall i vilken riktning de har förändrats. Har attityderna mot de andra religionerna blivit mer positiva eller mer negativa, eller äger ingen förändring rum alls?

Attitydförändringarna undersöks genom analysen av två enkäter: en som ungdomarna fyller i före ungdomsutbytet börjar och en annan som ungdomarna fyller i efter att ungdomsutbytet avslutats. Genom att jämföra de båda enkäterna skall man kunna dra slutsatser om attityderna gentemot de olika religionerna förändrats, och om de har förändrats, i vilken riktning.

Lärdomsprovets syfte: undersöka förändringar av attityder gentemot olika religioner hos en internationell grupp ungdomar och se om förståelsen för de olika trosinriktningarna förändras under ett Erasmus+-ungdomsutbyte.

1.2 Frågeställningar

Frågeställningarna i detta examensarbete är om deltagandet i ett nio dagars långt ungdomsutbyte kan göra skillnad i ungdomars upplevelse av olika religioner? Det handlar om en liten intervention i ungdomarnas liv, men kan en sådan liten handling få någon effekt? Hur har ungdomarnas uppfattning om andra religioner förändrats under utbytets gång? Genom två enkäter som ungdomarna fyller i, en före ungdomsutbytet och en efter, skall det försöka mätas om uppfattningarna har förändrats, och om de har förändrats, på vilket sätt.

Frågor som är mindre relevanta för studien, men som likväl kan vara av intresse, är hurudana förkunskaper ungdomarna i denna grupp anser sig ha om trosinriktningarna som finns representerade under utbytet? Hade ungdomarna förutfattade meningar om varandras religioner? Om ja, vilka och hurudana? Det återstår att se om enkäterna också kan ge någon typ av hänvisning i dessa frågor.

1.3 Bakgrund: Erasmus+ - Youth in Action

Ungdomsutbytet där enkäterna samlades in ägde rum tack vare programmet Erasmus+/Youth in Action. Programmet Erasmus+ är Europeiska unionens utbildnings-, ungdoms- och idrottsprogram. Europeiskt samarbete inom dessa sektorer finansieras via Erasmus+. Programmets mål är att utveckla utbildningen och ungdomsarbetet samt att förbättra ungdomars utbildningsnivå, kompetens och sysselsättningsmöjligheter. I programmet deltar EU-länderna, Norge, Island, Liechtenstein, Turkiet och Makedonien. I vissa delar av programmet kan även EU:s grannskapsländer och andra länder på olika håll i världen delta. Erasmus+ pågår åren 2014–2020.

Målgruppen för Youth in Action är speciellt unga i åldern 13–30 år och ungdomsarbetare.

Erasmus+ har som övergripande mål att förbättra ungdomars sysselsättning, utbildningsnivå och kompetens. Programmet syftar till att ta hänsyn till ungdomar med olika utgångslägen och att underlätta samarbete mellan olika sektorer.

Erasmus+ Youth in Action-programmets mål (CIMO, 2016. CIMO heter Utbildningsstyrelsen från och med januari år 2017, men i detta arbete hänvisas det till CIMO i och med att projektet ägde rum år 2016):

- förbättra ungas nyckelfärdigheter och sysselsättningsmöjligheter
- främja ungdomars påverkningsmöjligheter, delaktighet och aktiva medborgarskap
- utveckla kvaliteten på ungdomsarbete och förbättra samarbetet på alla nivåer inom ungdomssektorn
- främja erkännande av icke-formellt och informellt lärande.

1.3.1 Erasmus+/Youth in Action – ungdomsutbyten

Via Erasmus+/Youth in Action kan man ordna till exempel ungdomsutbyten, seminarier, träningskurser för ungdomsarbetare eller volontärutbyten (EVS). I detta arbete fokuseras det på ett specifikt ungdomsutbyte, så en kort del av arbetet ägnas åt att förklara vad ett ungdomsutbyte går ut på. Ett ungdomsutbyte inom programmet Erasmus+ samlar ungdomar i åldern 13-30 år från minst två olika länder i Europa för en programperiod om 5-21 dagar. Varje grupp om minst 4 deltagare har en vuxen gruppleadare med och ett ungdomsutbyte har minst 16 och högst 60 deltagare + gruppleadare. Ungdomarna skall aktivt vara med i planeringsprocessen av utbytet och skall ha möjlighet att påverka programmets utformning. Lärandeprocessen under ett ungdomsutbyte är icke-formell, det vill säga att man skall lära sig något om temat för ungdomsutbytet, men att lärandeprocessen inte får vara som på skolbänken. Ungdomarna skall aktivt vara med i sin lärandeprocess och programmet skall utformas enligt detta koncept. Ungdomarna bestämmer själva i ansökningsprocessen vilket temat skall vara för ungdomsutbytet, det kan vara allt från jämlikhet, interkulturell kommunikation, miljömedvetenhet, kulturella traditioner till religionsfrågor, som i ungdomsutbytet som är aktuellt för detta examensarbete. Programmet Erasmus+ bekostar en stor del av ungdomarnas resekostnader, mat och logi. Det är således lätt för ungdomarna att delta i dessa ungdomsutbyten. (CIMO, 2016)

1.3.2 Ungdomsutbytena YEAP och YEAP 2.0

Enkäterna samlades in under Erasmus+-ungdomsutbytet YEAP 2.0 (Young Erasmus+ Ambassadors of Peace 2.0 – Interconfessional Calendar). Ungdomsutbytet var det andra som gjordes med samma partnerorganisationer – det första ungdomsutbytet YEAP ägde rum i juli år 2015 i Korsholm, medan det andra hölls i månadsskiftet februari/mars år 2016 i Yerevan, Armenien. Kvevlax församling koordinerade projekten. Skribenten för detta examensarbete arbetade som vikarierande ungdomsarbetsledare vid Kvevlax församling år 2014-2016 och gjorde de båda projektansökningarna tillsammans med partnerorganisationerna och ungdomar i Kvevlax, därav temat för detta examensarbete. Enkäterna har också utgjort grund för projektredovisningen till programmet Erasmus+ vid CIMO.

Ungdomsutbytena YEAP och YEAP 2.0 fick sin början i december 2014 i Antalya i Turkiet. Där träffades representanter för sex av de organisationer som var med i projektet på ett kontaktskapande seminarium via programmet Erasmus+, Salto East och CIMO. Mötet resulterade i det första ungdomsutbytet YEAP (Young Erasmus+ Ambassadors of Peace) som ägde rum i Alskathemmet, Korsholm, den 23–30.7.2015. Kvevlax församling stod som värd för det utbytet, och temat var de olika trosinriktningarna som ungdomarna representerade. Ungdomarna presenterade sina egna religioner för de andra på olika icke-formella sätt, till exempel genom teater, videon, muntliga presentationer. Utbytet resulterade i en kort video knuten till temat som ungdomarna själva gjorde under veckans gång. Utbytet samlade 42 ungdomar från Finland, Polen, Turkiet, Ryssland (Tjetjenien), Armenien och Ukraina.

Det andra ungdomsutbytet, YEAP 2.0 (Young Erasmus+ Ambassadors of Peace 2.0 – Interconfessional Calendar), samlade ungdomar från Finland, Armenien, Storbritannien, Italien, Turkiet, Ryssland (Tjetjenien), Israel, Palestina och Ukraina. Det kom sex deltagare från respektive land, förutom från Finland varifrån det kom åtta deltagare (fyra svenskspråkiga och fyra finskspråkiga) och från Israel och Palestina varifrån det kom tre deltagare från respektive kultur. Ungdomsutbytet behandlade de olika trosinriktningarna som förekommer i respektive land och målet var att ungdomarna skulle få en ökad insikt i de olika religionerna och en ökad förståelse för ungdomar och människor från andra kulturer. Trosinriktningar som var representerade var den evangelisk lutherska kyrkan, den katolska kyrkan, den ortodoxa kyrkan (ukrainsk och rysk), judendomen, islam (sunni), den anglikanska kyrkan och den armenisk apostoliska kyrkan.

Ungdomarna som deltog var både mer och mindre troende, i och med att perspektivet under ungdomsutbytet inte låg på tron i sig utan mer på det kulturella som hör till varje trosinriktning och hur religionen har påverkat de olika länderna och kulturen och högtiderna som firas i varje land. Under ungdomsutbytets lopp skulle ungdomarna presentera sin egen trosinriktning för de andra ungdomarna och målet var att gå igenom de olika högtiderna kopplade till de olika trosinriktningarna som firas i vardera landet och utifrån detta sammanställa en interkonfessionell kalender. Ungdomarna berättade också om högtider som är viktiga i deras länder även om de inte hade en religiös koppling, om de ansåg att högtiden var viktig i deras kultur.

Ungdomarna skrev en blogg före, under och efter själva ungdomsutbytet. Ungdomsutbytet ägde rum den 25 februari till den 4 mars 2016 i Yerevan, Armenien. Ungdomarna deltog i ungdomsutbytet via olika typer av ungdomsorganisationer från varje land. Ungdomarna från Finland deltog via Kvevlax församling och Lundo kommun (Lieton kunta). Ansökande organisation för ungdomsutbytet var Kvevlax församling, medan ICHD (Armenien) var värd och organiserande organisation för utbytet. Bloggen kan läsas på adressen yeap.ml/blog. Ungdomarna presenterade på bloggen de olika (religiösa) högtiderna i varje land.

Programmet inleddes kvällen den 25.2 med lära känna varandra-lekar och middag. Deltagarna fick också fylla i den första enkäten som använts som underlag för studien. Den 26.2 fokuserades programmet till stor del på att deltagarna skulle lära känna varandra genom olika namn-, ”lära känna varandra”- och teambyggande aktiviteter. En introduktion till programmet gjordes. Varje land hade under ungdomsutbytets gång sin egna kulturella kväll där de presenterade sitt land genom exempelvis PowerPoint-presentationer, videon, teater och quiz. Varje land hade också tagit med sig mat typisk för sin region som de bjöd de andra deltagarna på under sin kulturella kväll. Armenien inledde med att presentera sitt land och sin kultur. Den 27.2 fokuserades programmet på temat för utbytet och varje land gav en kort interaktiv presentation av sin trosinriktning till de andra deltagarna. På så sätt fick alla en första inblick i de olika religionerna i ett tidigt skede under utbytet. På eftermiddagen arbetade ungdomarna i blandade grupper var de tillsammans förberedde en presentation av en viktig högtid för ett valfritt land och religion. Tanken var att de i blandade grupper skulle lära känna en (religiös) högtid bättre för att sedan på ett interaktivt sätt presentera den för alla deltagarna i den stora gruppen. På detta sätt lärde deltagarna känna flera större högtider från de olika länderna. De små grupperna skulle också presentera högtiden på bloggen som ungdomarna skrev under utbytets gång. På kvällen var det Finlands och Ukrainas tur att ha sin kulturella kväll. Den 28.2 besökte vi Etchmiadzin Cathedral, och Israel och Turkiet hade

sin kulturella kväll var de presenterade sina kulturer. Vi hade också en diskussion om fördomar gentemot olika religioner. Den 29.2 arbetade ungdomarna i små blandade grupper med högtider för månaderna mars, april och maj, och presenterade dem sedan för alla i den stora gruppen samt på bloggen. Vi hade också en interaktiv frågesport på stan, där ungdomarna skulle interagera med den lokala befolkningen. Den 1.3 arbetade ungdomarna i små blandade grupper med högtider för månaderna juni, juli och augusti, och presenterade dem sedan för alla i den stora gruppen samt på bloggen. Palestina och Tjetjenien presenterade sina kulturer på kvällen. Den 2.3 ägnades åt grupparbete kring högtiderna under månaderna september och oktober i samma format som de tidigare dagarna. Storbritannien och Italien hade sin kulturella presentation på kvällen. Vi besökte muséet Matenadaran där den äldsta existerande Bibeln finns bevarad. Vi besökte också muséet för folkmorden i Armenien, vilket blev källa till diskussion mellan Turkiet och Armenien. Turkiet har inte officiellt erkänt att folkmorden ägt rum och några av de turkiska deltagarna hade från tidigare en annan bild av folkmorden. Den 3.3 ägnades åt högtiderna under november och december månad och presentation av dessa på bloggen och i den stora gruppen. Vi hade också evaluering av ungdomsutbytet och ungdomarna fyllde i den andra enkäten. Den 4.3 var resdag och alla deltagare inledde sina hemresor.

2 Teori

Genom sociologen Giddens ges det en bild av socialisationsprocessen och genom Furseth och Repstad klargörs det mer om socialisation och kopplingen till religion. Genom bland andra Biel & Gärling (red.) belyses vad en attityd är. Attityd är ett abstrakt begrepp och kan tänkas ligga bakom många av de mänskliga beteendena. Människor har också olika attityder gentemot religion, attityderna kan vara medvetna eller omedvetna och påverka våra handlingar på olika sätt. Giddens och Sutton, Holm och Collins ger oss en grund för vad begreppet religion betyder. Religion kan ses ur olika perspektiv, men centralt i en sociologisk forskning är att forskaren antar en neutral position. Tron eller icke-tron är ej central i forskningen. Andra författare som det hänvisas till är bland andra Lidskog och Deniz angående diskussionen om identitet, Sander då det kommer till människans olika tolkningsmönster, Gustafsson angående identitet och Knauth och Körs om forskning om ungdomars attityder om religioner.

2.1 Socialisation in i ett kulturarv och in i en religion

Individer tar sig olika roller i samhället genom socialisationsprocessen. Sociologen Giddens (2003, s. 42-44) framhäver att socialisationen spelar en viktig roll i konstruktionen av vår identitet. Barnet lär sig redan från födseln av sin omgivning. Socialisation innebär processen genom vilken en människa lär sig och integrerar olika normer och värden i sitt liv. Socialisationen äger rum hela livet, man socialiseras till exempel in i nya kulturer eller på nya arbetsplatser. Som barn socialiseras vi också ofta in i en religion och in i ett kulturarv som är påverkat av religionen i kulturen ifråga. Attityder erhålls till viss del från vår uppväxtmiljö och omgivning. Enligt religionssociologerna Furseth och Repstad (2005, s. 155) är huvudprincipen i socialisationsteorin att människor tänker och agerar på bestämda sätt på grund av att de vant sig vid detta handlingsmönster genom en långvarig och gradvis uppfostran. Det handlar om uppfostran i vid bemärkelse, som sker överallt i samhället och där individer sakta växer in i olika roller och lär sig att rätta sig efter de förväntningar som finns på den roll de går in i eller hamnar in i. En så att säga lyckad socialisation är enligt Furseth och Repstad när en människa skapat sig en social tillhörighet och en social identitet som gör att de följer vissa normer och verklighetsuppfattningar – till exempel religiösa. De för också fram skillnaden mellan primär socialisation som äger rum under de första levnadsåren i den närmaste kretsen, där familjen oftast har en central roll i socialisationsprocessen och sekundär socialisation där människorna tillägnar sig kompetens för att kunna spela speciella roller i samhället. Sekundär socialisation sker till exempel genom skolor, arbetsplatser och fritidsaktiviteter. Barn kan också socialisera sina föräldrar, det vill säga att föräldrar lär sig och anammar nya synsätt genom sina barn. Furseth och Repstad (2005, s.156) hänvisar också till empirisk forskning över hela världen som visat på att religiösa föräldrar har religiösa barn i en mycket högre grad än icke-religiösa föräldrar. Här kan man tänka sig att barnen socialiserats in i en religion och en trostillhörighet.

2.2 Vad är en attityd?

Enligt Biel och Gärling (2012, s. 14) uttrycker attityder positiva eller negativa värderingar av personer, grupper, saker eller beteenden. Beteendet som en individ kommer att utföra eller avstå från bestäms av attityden som individen innehar gentemot beteendet eller

handlingen. Attityder är till stor del stabila över tid, men kan också påverkas. Biel (2012, s. 22) menar att attityd är ett abstrakt begrepp, man kan inte direkt se en attityd hos sig själv eller hos andra. Attityder anses ändå vara den bakomliggande orsaken till många av människors reaktioner och handlingar. En stark attityd är i regel mer långlivad än en svag attityd. Starka attityder är ofta värderelaterade, till exempel när jämlikhet är ett viktigt värde för en människa, blir en handling som strävar efter rättvishet viktigare än för andra som känner mindre värde inför begreppet jämlikhet.

Angelöw och Jonsson (2000, s. 171) skriver att det i den socialpsykologiska forskningen finns tre olika komponenter i attitydbegreppet: en tanke- eller kunskapskomponent som berör de idéer och föreställningar som man har om ett visst objekt, situation eller individ, en känslokomponent som avser de känslor som vi innehar mot objektet ifråga och en handlingskomponent som avser benägenheten att handla på ett visst sätt i förhållande till den aktuella situationen eller personen.

Biel (2012, s. 23) tar upp en populär definition av attityd som myntats av Eagly och Chaiken (1993): "Attityd är en psykologisk tendens som uttrycks genom att värdera en specifik entitet med någon grad av gillande eller ogillande". Värderingar är därmed en viktig komponent i en attityd. Biel menar också att attityder kan vara mer eller mindre medvetna och att fördomar är ett exempel på attityder som ofta är mindre medvetna. En fördom innebär att man har en, ofta negativ, attityd gentemot en annan människa på grund av dennes grupptillhörighet. Personen döms på förhand utgående från den förenklade bild av gruppen som man har.

Angelöw & Jonsson (2000, s. 172) menar också att man när man bedömer en person, mer utgår från hur denne praktiskt beter sig, såväl som efter attityderna som personen uttrycker. Handlingarna som vi ser personen utföra är dock viktigare för bedömningen.

Attityder kan ha en kunskapsfunktion (Biel, 2012, s. 24), människor kommer ihåg vad de tyckt om eller inte tyckt om. De kan också ha en nyttighetsfunktion där man söker sig till sådant som man tycker om och undviker sådant som man ogillar. Attityder kan även ha en anpassningsfunktion, där de gynnar ens anpassning till en ny situation. Attityder kan ha känslomässiga associationer.

Då det kommer till ungdomsutbytet är det ett försök att förändra ungdomars attityder gentemot olika religioner i en positiv riktning. Biel (2012, s. 26) menar att man kan befinna sig mellan attityder och att en attityd är länkad till andra attityder. En person vet inte exakt vad hon skall tycka och tänka, hon känner sig kanske inte heller helt insatt i ämnet. När hon

då får information från en aktör som hon kopplar samman med något positivt, så förändras den tidigare neutrala inställningen till en något mer positiv. När det gäller ungdomsutbytet kunde man tänka sig att en ungdom inte har helt klara åsikter om en annan religion, men till exempel tycker att internationella relationer och förståelse för andra kulturer är viktigt. Får hon då höra om andra religioner i positiva andalag i ett internationellt sammanhang med rik kulturell representation, så gör denna positiva attityd gentemot andra kulturer som hon har från tidigare att den neutrala attityden gentemot de andra religionerna väger över till en positiv attityd.

Biel (2012, s. 30) fortsätter med att förklara att det vanligtvis finns ett samband mellan attityd och beteende. När en attityd väl har bildats så påverkar den vårt beteende. Riktningen kan också vara den omvända, att beteendet påverkar attityden, exempelvis när vi testar på något nytt som vi aldrig tidigare kommit i kontakt med och erfarenheten leder till endera en positiv eller negativ upplevelse och som följd endera en positiv eller negativ attityd. Biel påpekar dock att det också finns många andra faktorer utöver attityder som påverkar beteendet. Många av våra handlingar utförs av vana. Begreppet attitydförändring har också varit aktuellt de senaste åren. Biel menar att massmedia har en viktig roll när det gäller förändringar av attityder. Fördomar, som ofta är baserade på begränsade erfarenheter av ett visst folk, kan förändras genom att massmedia hjälper till att korrigera felaktiga bilder av exempelvis folkgrupper. Om vi återgår till ungdomsutbytet kunde man tänka sig att många ungdomar har åsikter om exempelvis islam som är influerade av diskussioner i massmedia eller det politiska klimatet i länderna. Åsikterna kan vara negativa på grund av detta. Får man då en input som är positiv, kan detta väga över till en positiv bild av religionen istället för en negativ.

Kognitiv dissonans (Angelöw & Jonsson, 2000, s. 175) utgår från antagandet att personer försöker se till att attityder och beteenden överensstämmer. Kognitiv dissonans uppstår när två uppfattningar eller åsikter står i disharmoni med varandra. Tankekonflikten då det kommer till ungdomsutbytet kunde eventuellt handla om islam och om att vara feminist och samtidigt acceptera allt som står om förhållandet mellan man och kvinna och maktbalansen dem emellan i Koranen. Vilket värde skall man lägga främst, attityden som feminist eller attityden som en rätttrogen muslim som strikt följer Koranen?

Fransson (2012, s. 58) förklarar att vi skapar mentala kategorier för grupper av människor och att detta kallas för social kategorisering. Grupper delas upp i vi och de. Kön, ålder och ras är enkla kategoriseringar. Med fördomar avses när en människa döms på förhand utgående från vilken grupp tillhörighet hon har. Fördomar kan förklaras som fientliga

attityder. Stereotyper (Fransson, 2012, s. 59) är förutfattade meningar eller föreställningar om grupper av människor. Det handlar om generaliseringar som inte på något sätt är typiska för alla människor i gruppen. Det är vanligt att egenskapen för stereotypin oftare är negativ än positiv. Stereotyper förmedlas ofta genom familjen, skolan, vänner och media.

Enligt Eagly och Chaiken (1993, s. 1) är en attityd en psykologiskt inneboende egenskap hos människan som uttrycks genom en positiv eller negativ bedömning av något eller någon. Bedömningen kan vara styrd av känslor, beteenden och kognitiva förmågor. De föreställningar och attityder som människor har om ett objekt fungerar ofta som grund för hur andra attityder uppstår (Eagly och Chaiken, 1993, s. 103). Om man värderar ett attitydobjekt positivt kommer man sannolikt att associera det med positiva attribut och ogärna med negativa, medan om man värderar ett attitydobjekt negativt sannolikt kommer att associera det med negativa attribut och ogärna associera det med positiva attribut (Eagly och Chaiken, 1993, s. 11). Om man då har en övergripande attityd till något kommer man ofta att inta en liknande attityd till andra ämnen som har anknytning till den övergripande attityden. För ungdomarna under ungdomsutbytet kunde man då tänka sig att en positiv attityd gentemot de andra ungdomarna och diskussionen under utbytet också leder till en positiv attityd gentemot religionerna, som då är ämne för diskussion under utbytet.

Att konstatera är att attityder förändras mycket genom tiderna, vad som anses berättigat i en tidsepok, anses var förkastligt i nästa. Religionsinriktning byter i ett land från en epok till en annan, beroende på världsinfluenser. Trenderna i dagens samhällen i väst är att gå mot en mer sekulariserad vardag där religionen inte längre spelar någon roll. En relation till en gud är inte längre viktig för många i dagens västsamhälle, utan man finner andra förklaringar till livets uppkomst. Många av ungdomsutbytets ungdomar kommer ändå från geografiska områden där relationen till en gud är viktig.

2.3 Vad är då religion?

Giddens och Sutton (2014, s. 462-463) försöker sig på att definiera vad religion egentligen är. De menar att många religionssociologer inte lyckats enas om en egentlig definition. De sociologiska definitionerna av religion kan enligt dem delas upp i inkluderande definitioner, exkluderande definitioner och praktiska definitioner. Enligt de inkluderande definitionerna betraktas religionen som en central del av människans tillvaro och även till viss del som en

funktionell nödvändighet för samhället. Religionen kan därför ge svar på de grundläggande existentiella frågorna, erbjuda människor hopp och bidra till att skapa solidaritet i samhället. Problemet med detta synsätt är att man utgår från att alla människor är religiösa på något sätt. Enligt de exkluderande definitionerna förstås religionen i enlighet med innehållet i dess övertygelser. De praktiska definitionerna är när man undersöker hur religionen har praktiserats och hur den praktiseras idag av olika individer, grupper och organisationer. När sociologer studerar religioner gör de det ur ett neutralt perspektiv, där tron eller icke-tron sätts åt sidan. Religioner har ofta betraktats som viktiga källor till social solidaritet eller en moralisk gemenskap. Religionen har å andra sidan också varit en faktor i många sociala konflikter. Sekularisering handlar om de processer som gör att religionen gradvis förlorar sitt inflytande över samhället (Giddens & Sutton, 2014, s. 468). I de nordiska länderna är medlemsantalet i kyrkan stort, men antalet religionsutövare eller människor som bekänner sig som kristna litet (Giddens & Sutton, 2014, s. 479). Man har således beskrivit tillståndet i Norden som en "tillhörighet utan tro". I andra västeuropeiska länder så som Frankrike har man gjort en stark åtskillnad mellan kyrka och stat.

Holm (1988, s. 7) som forskat om religionspsykologi skriver att det är typiskt för människan att försöka förstå saker och ting och att söka mening i livet. Detta återspeglar sig i de föreställningar människan gör om sin omvärld. Genom sitt beteende tar sig människans behov av dyrkan uttryck, t.ex. genom riter och kultövningar, medan upplevelserna är det inre individuella erfarenhetsområdet. Upplevelserna är för det mesta av mycket olika art. Holm menar också att religion hör till det mest personliga och intima området i en människas liv.

Om vi kastar oss så långt tillbaka i tiden som till år 1967 så menar O'dea (1967, s. 10) att man inte kan ge en förklaring av religion utan dess sociologiska aspekter. Religion är enligt O'dea i högsta grad ett socialt fenomen. I alla samhällen finns någon form av religion. Religionen har att göra med något okänt och med människans relation till detta "okända". De religiösa institutionerna har en speciell betydelse som är väsentlig för människan just för att det går utöver det alldagliga. Enligt O'Dea (1967, s. 10) menade religionssociologins banbrytare Durkheim att religion var upphovet till all högre kultur. Marx å andra sidan betraktade religionen som opium för folket.

Funktionsteorin vad gäller religionssociologin avser mer de aspekter av erfarenheten som går utöver det dagliga livets världsliga händelser, vilket innebär människans förmåga att se det övernaturliga i någon form och människans reaktion inför detta (O'Dea, 1967, s. 26). Kunskap och teknik räcker här inte till för förståelsen. Religionen har också en viktig

identitetsfunktion; genom de riter som tillhör de viktiga beståndsdelarna av den egna identiteten.

Enligt Collins (2008, s. 46) menade Durkheim att det som alla religioner har gemensamt är att vissa trosföreställningar delas av alla anhängare och att vissa ritualer genomförs av de troende gemensamt. Den grundläggande uppfattningen enligt Collins är att världen uppdelas i två kategorier: den profana och det heliga. Religioner utgörs av en trosuppfattning och av ritualer som är förbundna med varandra (Collins, 2008, s. 47).

En trosuppfattning om något utöver det vardagliga samt ritualer återkommer inom dessa beskrivningar. Religiösa högtider ingår i begreppet ritualer, något som också diskuteras under ungdomsutbytet.

2.4 Religion som kulturellt och socialt fenomen

Även om religionen idag inte har en lika central plats i alla människors liv i Finland som tidigare, så har de olika trosinriktningarna påverkat våra liv i hög grad. Varje land är på något sätt påverkat av den religion som är eller har varit viktig i landet genom de olika sedvänjorna och kulturella vanorna som finns. Många av våra stora högtider under årets lopp är också kopplade till religionen. Trots att många i Finland idag skriver ut sig ur kyrkan, är vi ändå påverkade av Luther och hans tankar. Engdahl & Larsson (2006, s. 201) skriver om samhällets avtraditionalisering och individualisering, och om sekundära institutioner dit de menar att religionen och familjen förflyttats, från att tidigare innehaft en primär plats i individernas liv. De skriver att: ”Religionen innesluter inte längre individens hela medvetande eller alla individer i ett övergripande kollektivt tankesystem. Tvärtom tillerkänns människor religionsfrihet och uppmuntras att själva avgöra vilka grundläggande värderingar och trosföreställningar de vill förhålla sig till.”

Sociologen Max Weber (1864-1920) var intresserad av sambandet mellan kultur och socialt liv och har haft ett stort inflytande på allt sociologiskt tänkande ända fram till modern tid (Johansson & Miegel, 1996, s. 24). Det som enligt Johansson & Miegel (1996, s. 27-28) för Weber främst kännetecknade det moderna västerländska samhället och dess kultur var en rationalisering på de flesta av livets områden. Weber har beskrivit mänsklighetens historia genom världsbilderna som var dominerande vid olika tidpunkter. Han hänvisar således till

ett magiskt stadium, där människorna gav olika föremål och individer magiska egenskaper. På detta följde det religiösa stadiet, där människan satte sin tilltro till en utomvärldslig universell gud. Den vetenskapliga epoken kännetecknar det moderna samhället, var vetenskaplig kunskap betonas framom en utomvärldslig gud. Weber har fört fram att den intellektuella sfären dominerar över den religiösa i dagens samhälle. I *Den protestantiska etiken och kapitalismens anda* visar Weber dock att religiösa föreställningar och idéer även påverkar andra aspekter av det sociala och kulturella livet. I detta verk menar han att den protestantiska etiken varit gynnsam för uppkomsten av en ekonomisk anda: den kapitalistiska andan. Han visar alltså på ett samband mellan religion och påverkan på människans dagliga liv. Weber (Johansson & Miegel, 1996, s. 31) hävdar ha skrivit att ”Den moderna människan kan i allmänhet inte med bästa vilja i världen föreställa sig, att de religiösa idéernas inverkan på livsföring, kultur och national karaktär varit så stor som den i själva verket varit.” Han menade dock att man behöver betrakta samhället ur många olika perspektiv, men religion är trots allt en viktig komponent när det gäller hur samhället ser ut idag.

Vi kan enligt detta sätt att se på omvärlden inte komma ifrån att religionen är en viktig del av hur vår kultur och vårt vardagsliv ser ut idag. Våra tankesätt påverkas också av de olika religionerna som funnits nära oss i våra liv.

All religion hör också hemma i ett socialt sammanhang (Holm, 1988, s. 16), och en religion finns inte utan att en grupp individer är delaktiga i den. Den sociala gemenskapen påverkar således individen. När en individ bekantar sig med en religion pågår en socialisationsprocess, genom vilken individen lär sig mer om hur vissa händelser, beteenden och upplevelser bör tolkas. Religion ger företeelser som är svåra att förstå, en betydelse och befattar sig med de stora händelserna i livet; födelse, giftermål, pubertetsriter, sjukdom, olyckor och död (Holm, 1988, s. 17). Religionen ger också individen en social roll i sammanhanget och vi upplever en identitet utgående från religionstillhörigheten.

Collins (2008, s. 44-45) skriver att Durkheim har formulerat en icke-trivial religionsteori, där de sociala ritualerna som dess medlemmar utför är det centrala – ej trosuppfattningen i sig. Religionen utgör en nyckel till social solidaritet och spelar en avgörande roll i det sociala livet. Det som alla religioner har gemensamt enligt Durkheim är vissa trosuppfattningar som delas av alla anhängare och vissa ritualer som de troende kollektivt utför.

Under ungdomsutbytets gång får vi kanske en inblick i huruvida ungdomarna upplever religionen som en central del av deras identitet.

2.5 Religion och identitet

Lidskog och Deniz (2009, s. 25) skriver att ”identitet kommer från latinets idem som betyder samma eller densamme. Begreppet fångar att en person inte fullständigt förändras från sammanhang till sammanhang eller från en tid till en annan, utan att det finns något som inte lika lätt förändras.”

Lidskog och Deniz (2009, s. 30) påpekar att en del aspekter i vår identitet är lätta att förändra, medan andra är svårförändrade. Sådant som är lätt att förändra är till exempel vår musiksmak, vår klädstil och hur vi uttrycker oss i olika sammanhang. Sådant som är svårare att förändra är vårt kroppsspråk, vårt känsloliv, vårt tankemönster och våra grundläggande värderingar. Författarna säger också att identiteten inte heller är helt stabil och oföränderlig, utan att den är något som vi ständigt bearbetar och förhandlar, i och med att vi möter olika sociala omständigheter som förändrar oss. Identitet är något som är formbart, men samtidigt svårföränderligt.

Författarna vidareutvecklar diskussionen om identitet och menar att identitet inte bara handlar om vem man är utan också om vad man inte är och till vilka grupper man tillhör eller inte tillhör. Man vill skapa samhörighet till en viss grupp och åtskillnad till andra. Social kategori avser ett kollektiv som förenas av yttre kännetecken (Lidskog och Deniz, 2009, s. 30). Gruppen å andra sidan definieras internt av medlemmarna själva. Från kategoriseringarna kan stereotyper uppstå, det vill säga förenklade föreställningar om egenskaper om en viss kategori, till exempel uttalanden som att finländare är introverta och dricker mycket. Författarna skriver också att det är svårt att förändra en stereotyp då man omedvetet tar in allt som stöder den och inte ser saker som går emot stereotypen, till exempel att man endast lägger märke till introverta finländare utan att registrera de extroverta desto mer.

Under ungdomsutbytet existerar gruppen som en stor grupp ungdomar, YEAP 2.0, men i gruppen finns också olika subgrupper, så som finländare, italienare, flickor, pojkar, yngre, äldre, katoliker, lutheraner. Kategorisering sker säkert till viss del omedvetet. Ungdomarna definierar sig förhoppningsvis också som ”YEAPare”, det vill säga att det känner sig som en del av den större gruppen.

Människan föds alltid in i ett socialt sammanhang med normer som är etablerade och med kulturella traditioner (Lidskog och Deniz, 2009, s. 37). Genom socialisation och

internalisering blir människan en person med en personlig identitet. Hon tillägnar sig ett sätt att se på världen och bedöma och värdera de olika företeelserna hon möter i livet.

Lidskog och Deniz (2009, s. 37) skriver också att ”identitet är något stabilt, men samtidigt föränderligt, något som finns hela tiden men samtidigt något som hela tiden skapas och förändras”. Vår identitet kan således förändras av yttre påverkan, vår identitet skapas och förändras hela tiden, vi tar intryck från vår omvärld och agerar i förhållande till den. Ungdomarna under ungdomsutbytet agerar också under veckans gång i samspel med sin omgivning.

Med tradition avses etablerade och varaktiga sedvänjor som en grupp delar och som förs vidare över generationerna (Lidskog och Deniz, 2009, s. 39). Traditionen ger individen ett mått av trygghet då den ger henne en kollektiv identitet. En historisk kontinuitet skapas i individernas liv genom traditionerna. Traditionerna har också beskyddare, så som präster och skriftlärda inom religionerna, inom nationalismen olika ledare och institutioner, eller andra karismatiska personer och ledare. Man kan känna sig såväl trygg som instängd i en tradition.

Etnisk identitet är något som framhävdes allt mer i samband med nationalstaternas uppkomst (Lidskog och Deniz, 2009, s. 50). Etnicitet är framkallandet av en kollektiv vi-känsla för en grupp med gemensamt ursprung och en gemensam historia. Gemensamma värderingar och sedvänjor betonas. Författarna ger det judiska folket som exempel där man aktivt eftersträvat att skapa en egen etnisk identitet. Judarnas historieber beskrivning tar sin utgångspunkt i Gamla Testamentet där Gud lovar Abraham att hans folk skall bli talrikt. Judarna ser därför Abraham och hans son Isak som sitt ursprung. Abraham hade också en son, Ismael, med sin tjänstekvinna Hagar, och muslimerna anser att Ismael är stamfar till araberna. Araber och judar kan således sägas ha samma ursprung, från Abraham, men etnicitet har på efterhand skapats. Lidskog och Deniz (2009, s. 51) påpekar vidare att sin religiösa identitet och kulturella tillhörighet är något man kan avsäga sig, man kan till exempel gå från att vara kristen till att bli muslim, medan etnicitet är något som har vuxit fram under århundraden med tydliga gränser mot andra folk. Det är mycket svårare att avsäga sig sin etnicitet, till exempel att gå från att vara finländare till att vara sydafrikan än att gå från kristen till att vara muslim. Ungdomsutbytet stärker eventuellt ungdomarnas känsla av etnicitet, på så sätt att man ofta känner sig stolt över sitt ursprung.

Åke Sander (2000, s. 206) menar att varje individ har sitt eget tolkningsmönster som förvärvats genom socialisationsprocessen. De kulturellt förvärvade, utvecklade systemen av

kunskaper, trosföreställningar, roller, normer, värden, vanor, tanke- och kommunikationsmönster bidrar till hur man medvetet eller omedvetet tolkar, organiserar, strukturerar sina upplevelse och ger mening åt sig själv och världen runt omkring sig. Ett tolkningsmönster innebär att ha tillgång till ett sätt att förstå och uppfatta verkligheten på som också påverkar individens beteende, känslor och värderingar och hennes sätt att leva och verka i världen. Olika tolkningsmönster leder till att olika människor kan sägas leva i olika världar eller livsvärldar. Vi behöver alla således vara medvetna om att vi alla har vårt speciella kulturellt betingade tolkningsmönster. Andra kan därför uppleva och tolka samma fenomen annorlunda än vad man själv gör och därmed reagera annorlunda på dem. Vi behöver även bli medvetna om innehållet i våra tankemönster, och förstå att vi kan vara influerade av västerländskt-europeiskt tänkande, av idéer från judisk-kristen religion och etik, grekisk filosofi, romersk rättstradition, fransk upplysningsfilosofi, brittisk empirism och liberalism, tysk socialism och modern natur- och beteendevetenskap (Sander, 2000, s. 207). Sander hävdar också att vi bör vara medvetna om i vilken utsträckning vårt tänkande om ”främmande kulturer” och speciellt islam och muslimer är påverkade av negativa fördomar. Vi bör också skaffa oss kunskaper i andra kulturers tolkningsmönster och närma oss de andra kulturerna med en attityd av intresse, nyfikenhet och lust att lära. Enligt Sander (2000, s. 212) så menade Durkheim att religioner i likhet med språk och andra sociala fakta är en del av kulturen och ett samhälles objektiva verklighet. Det är något kollektivt som återspeglar samhällsmedlemmarnas vi-känsla lika så väl som identitet och världs- och självförståelse. Religiositet å andra sidan är något som är privat för var och en.

Det skulle således vara viktigt med en positiv attityd gentemot religion i och med att den anses vara en del av kulturerna och invävd i självuppfattningen hos individerna i kulturerna. Många av deltagarna under ungdomsutbytet påverkas förstås av sitt kulturella arv, och utan att man desto mer reflekterar över sina tankar, så finns det spår av religionen i ens kultur som påverkar tanken samt attityderna. Religion är något kollektivt som återspeglar ens identitet och världs- och självförståelse. Ungdomarna har en möjlighet att förstå detta under ungdomsutbytet då de får en chans att jämföra det egna tankesättet med de andra ungdomarnas.

Man kan uppleva sig ha olika identiteter (Lidskog och Deniz, 2009, s. 24). Det finns olika grupper i samhället som man hör till och som man upplever att ens identitet på sätt och vis återspeglar. Vissa av dessa identiteter och roller går bra ihop med varandra, medan det mellan vissa kan finnas konflikter. Kanske man under utbytet kunde tänka sig att de katolska flickorna både identifierar sig som fromma katoliker och som feminister. Här blir det

eventuellt en kris mellan identitet och grupptillhörighet. Hur ställer sig kvinnan till exempel till abort eller till sex före äktenskap? Lidskog och Deniz (2009, s. 27) skriver att vi blir individer och utvecklar en personlig identitet genom att samspela med andra och genom att betrakta oss själva med hjälp av andras ögon. Beroende på vårt umgänge formas således vår identitet och hur vi ser på oss själva. Umgås man i heterogena grupper formas ens identitet till att inta ett accepterande förhållningssätt gentemot andra människor.

Holm (1988, s. 33) skriver också att religion är en ytterst individuell upplevelse som kan variera i intensitet. Om vi igen tänker på ungdomsutbytets grupp av ungdomar så finns det säkert en del som inte alls upplever sig tillhöra en religion, medan andra i hög grad definierar sig som troende och tillhörande en viss religion. Sedan finns det säkert allt där emellan representerat.

En identitet (eller flera) har vi alla, och ofta har vår identitet på något sätt eller vis påverkats av religionen i samhället ifråga.

2.6 Religion och religiositet

Religiositet är enligt Durkheims uppfattning en privat uppfattning om olika religiösa frågor. Dessa uppfattningar delas inte med andra genom en gemensam överenskommelse om hur verkligheten är beskaffad utan är istället något som individen själv skapat för att få en uppfattning om sin egen verklighet (Andersson & Sander, s. 40).

Roland Robertson är en nutida religionssociolog som definierar religion på följande sätt: först genom att prata om ”religiös kultur” istället för ”religion”:

”Den religiösa kulturen utgörs av den uppsättning trosföreställningar och symboler (och värderingar som direkt kan härledas till trosföreställningarna och symbolerna) vilka hänför sig till en åtskillnad mellan en empirisk verklighet och en överempirisk, transcendent verklighet; det som hör till den empiriska verkligheten betraktas som underordnat i betydelse i förhållande till det som hör till den icke-empiriska verkligheten. För det andra kan man enkelt definiera religiösa handlingar.” (Gustafsson, 1997, s. 13)

Enligt Gustafsson (1997, s. 15) hävdar sociologen Thomas Luckmann att det hos varje människa är en grundläggande egenskap att ha en religion och att varje människa på ett sätt

är religiös. I och med att människan frigör sig från de omedelbara upplevelser som hon har och sätter in dem i ett tolkningsschema, betraktar Luckmann detta som ett grundläggande religiöst fenomen. Han använder Durkheims språkbruk och gör skillnad mellan en vanlig och en helig sfär, där en åtskillnad mellan alldagligt och förundransvärt görs. Alla människor gör en sådan åtskillnad åtminstone på något plan, och religionen är därför universell på det individuella planet. I tidigare samhällen har de flesta accepterat den heliga sfären som de religiösa institutionerna företrätt. I dagens västerländska samhälle finns dock ingen universell uppfattning om den heliga sfären utan individerna skall själv bilda sig en egen världsbild utifrån de fakta de ställs inför (Gustafsson, 1997, s. 15). Luckmann talar om att den ”osynliga religionen” är den idag dominerande religionsformen.

En människa kan betraktas som religiös i den utsträckning hon har tillägnat sig eller försöker tillägna sig, en viss religions tanke- och livsmönster som sitt eget personliga tolkningsmönster. Detta sätt att förstå och uppfatta verkligheten på präglar starkt hennes beteende, känslor och värderingar, liksom hennes möjlighet att känna gemenskap och umgås med andra (Andersson & Sander, 2009, s. 53-54).

2.7 Religion och attityder

Knauth & Körs (2011) har gjort en undersökning om ungdomar i olika europeiska länder och deras åsikter om religion som ämne i skolan och samhälle. Sammanlagt deltog 1011 elever från Tyskland, Estland, Ryssland, Norge, Nederländerna, England, Spanien och Frankrike. De kunde dela upp ungdomar i två grupper: en som vill lära sig mer om sin egen religion och en annan som vill lära sig mer om andra religioner. Man mätte ett större intresse i att lära sig mer om andra religioner än vad som tidigare observerats. Både sådana som har en religiös bakgrund eller bekänner sig som religiös, men även många icke-religiösa respondenter visade ett stort intresse i religion som kunskapsområde. Ungdomarna poängterade också att de ville lära sig mer om andra religioner i ett öppet och tillåtande klimat, var diskussioner och frågor tilläts. (Knauth & Körs, 2011, s. 215-216)

När det kom till religion som ett ämne i skolan, så märktes en skillnad mellan dem som hade läst religion i heterogena grupper som i Norge, England och Hamburg, där man föredrog en ickekonfessionell religionsundervisning i jämförelse med de elever som läst religion i konfessionella grupper som i Nordrhein-Westfalen, Tyskland, där man föredrog

konfessionell religionsundervisning. Detta påvisar således hur sammanhanget i vilket ungdomarna befinner sig i påverkar deras åsikter och attityder. (Knauth & Körs, 2011, s. 217)

Slutledningen som har dragits i studien är att majoriteten av eleverna förespråkade religion och pluralitet och tolerans i religionsrelaterade frågor inom skolvärlden. De unga människorna från de åtta olika europeiska länderna, med olika sociala, kulturella och religiösa bakgrunder, visade sig vara väl medvetna om den ökade vikten av religion i deras liv och samhälle. De ville enligt studien bredda sin kunskap om religiösa dimensioner och olika religiösa traditioner, för att de anser dem vara en faktor för dialog och konflikt. De uttryckte en önskan om att människor från olika bakgrunder skall kunna leva tillsammans i fred. (Knauth & Körs, 2011, s. 221)

Enligt Jackson (2016, s.16) använder Europarådet termer så som 'the religious dimension of intercultural dialogue' eller 'the dimension of religions... within intercultural education' för att undvika ambiguitet. Man vill ändå inte förminska religion till kultur. Europarådet kom fram till en rekommendation om religioner inom interkulturell undervisning år 2008 där man betonar mångfald på ett lokalt, regionalt och internationellt plan, och där man uppmuntrar kontakt mellan det lokala och det globala, upptäckandet av sambandet mellan identitet och religion, utvecklingen av positiva relationer mellan föräldrar och religiösa samfund såväl som till organisationer relaterade till icke-religiösa filosofier, så som humanismen. Intentionen är också att introducera unga människor till en atmosfär av ömsesidig förståelse och tolerans, med en strävan efter att ha en trygg zon i klassrummet där en öppen diskussion uppmuntras. Målet är att erbjuda kunskap om religioner, men också att påverka ungdomar till att ha ett empatiskt förhållningssätt gentemot andra och att motverka fördomar, intolerans och rasism. De studerande skall uppmuntras till dialog och diskussion. (Jackson, 2016, s. 16)

Enligt en undersökning som gjorts av REDCo med 14–16-åringar i åtta olika europeiska länder (England, Estland, Frankrike, Tyskland, Nederländerna, Norge, Ryssland och Spanien) påvisar ungdomarna ett stöd för undervisning om religiös mångfald. Det kan enligt dem bidra till en kultur av 'living together'. Majoriteten av 14–16-åringarna i studien ville ha möjligheter att lära sig om varandras olika religiösa perspektiv i klassrummet, där lärarna bidrog med adekvat information samt ledande av diskussionerna. Studiet av olika religioner bidrar också till en ökad interkulturell inläring och ett demokratiskt medborgarskap och bidrar till de studerandes personliga utveckling. Unga vill lära sig mer om olika religioner, enligt studien. Läraren ges en viktig roll som moderator av diskussionen. (Jackson, 2016, s. 17)

Enligt en studie som Utbildningsstyrelsen har gjort så ansåg niondeklassare inom den evangelisk-lutherska undervisningen i Finland år 2002 att:

”En majoritet av ungdomarna anser att en religiös tro inte är motsatsen till vetenskaplig kunskap, och enligt majoriteten handlar missionsarbete inte om att tvångsomvända människor. Eleverna anser det vara viktigt att kunna något om religion i allmänhet och om olika religioner, och enligt svaren skall bl.a. invandrare ges möjlighet att utöva sin egen religion. I det finländska samhället verkar det – åtminstone enligt ungdomarna – ännu råda fred mellan olika religiösa grupper.” (Rusama, 2002, s. 10)

Enligt undersökningen var religion ett nyttigt läroämne:

”Eleverna anser att religion är ett nyttigt läroämne, men det är ändå inte särskilt viktigt. Drygt hälften av eleverna ansåg att läroämnet religion hade positiva drag. Två tredjedelar ansåg att religionsstudierna hjälper dem att förstå det som är annorlunda. Viktiga kunskaper och färdigheter i läroämnet ger enligt majoriteten en god förståelse av kyrkans arbete, människoförhållanden, det egna livet och historien. Däremot ansåg under hälften (42 %) att religionsundervisningen var till nytta för förståelsen av finländska levnadsvanor.” (Rusama, 2002, s. 11)

Två tredjedelar ansåg år 2002 att man med religionsstudierna lär sig förstå det som är annorlunda. Med kunskap vinner man således förståelse för den andra. Det återstår att se om denna studie också stöder det påståendet.

2.8 Avslutande reflektion över religionens betydelse i samhället och i våra liv

Det kan således konstateras att religion, oberoende av om man är troende eller ej, spelar en stor roll i människornas liv. Samhället som man bor i har på något sätt alltid influenser av religionen som är vanligast förekommande i samhället ifråga. Vi socialiseras in i samhället från det att vi är små och påverkas således också av religionen.

Socialisationsprocess innebär att individen lär sig mer om hur vissa händelser, beteenden och upplevelser bör tolkas. Religion kan ge svårförståeliga företeelser en betydelse. Religionen finns ofta närvarande i våra liv under de stora livshändelserna så som födelse, giftermål, pubertetsriter, sjukdom, olyckor och död (Holm, 1988, s. 17). Vi upplever ofta en identitet utgående från religionstillhörigheten och religionen kan också ge individen en social roll i ett sammanhang. O’dea (1967, s. 10) menade att religion i högsta grad är ett socialt fenomen. I alla samhällen finns någon form av religion. Religionen har att göra med något okänt och med människans relation till detta ”okända”. Det är typiskt för människan att försöka förstå saker och ting och att söka mening i livet (Holm, 1988, s. 7) och religion hör till det mest personliga och intima området i en människas liv. Ritualerna inom en religion är också väldigt viktiga för utövaren. Religionen kan ge många ett svar på de grundläggande existentiella frågorna, erbjuda människor hopp och bidrar till att skapa solidaritet i samhället.

Teoridelen har också avhandlat attityder. Attityder anses ofta vara den bakomliggande orsaken till många av oss människors reaktioner och handlingar. Starka attityder är ofta värderelaterade, det vill säga att attityden sätts i relation till ett värde, till exempel jämlikhet. Om jämlikhet är ett viktigt värde för en människa, blir en handling som strävar efter rättvishet viktigare än för andra som känner mindre värde inför begreppet jämlikhet. Biel (2012, s. 26) skrev att man kan befinna sig mellan attityder och att en attityd är länkad till andra attityder. Man vet kanske inte exakt vad man skall tycka om ett fenomen och är kanske inte insatt i ämnet ifråga. När man då får information från en aktör som man kopplar samman med något positivt, så förändras den tidigare neutrala inställningen till en något mer positiv. Som exempel på detta kunde man tänka sig att en ungdom inte har helt klara åsikter om en annan religion, men till exempel tycker att internationella relationer och förståelse för andra kulturer är viktigt. Får ungdomen då höra om andra religioner i positiva andalag i ett internationellt sammanhang med rik kulturell representation, så gör denna positiva attityd gentemot andra kulturer som hon har från tidigare att den neutrala attityden gentemot de andra religionerna väger över till en positiv attityd.

I teoridelen togs också upp bland andra Knauth & Körs’ undersökning (2011) om ungdomar i olika europeiska länder och deras åsikter om religion som ämne i skolan och samhälle. De mätte ett större intresse i att lära sig mer om andra religioner än vad som tidigare observerats. Ungdomarna i undersökningen menade att de ville lära sig mer om andra religioner i ett öppet och tillåtande klimat, var diskussioner och frågor tillåts. (Knauth & Körs, 2011, s. 215-216)

En undersökning som gjorts av REDCo med 14–16-åringar i åtta olika europeiska länder påvisade också att ungdomarna gav stöd för undervisning om religiös mångfald. Det kan enligt dem bidra till en kultur av 'living together'.

3 Metod

Det som brukar framhållas som utmärkande för formell utvärdering är att man utvärderar något på ett systematiskt och genomtänkt sätt. Utvärdering blir därmed en rationell process där man följer vissa metoder och försöker hålla kontroll på olika steg i bedömningsarbetet. När enkäterna är insamlade kan utvärderingsarbetet börja.

Evert Vedung (2002, s. 118) menar att en ambitiös utvärdering försöker besvara två frågor. Den första är om resultatet motsvarar det som man kan förvänta eller önska sig utifrån något värdekriterium. Den andra frågan är om detta resultat på något sätt är en produkt av interventionen. I detta examensarbete får man således ställa sig frågan om resultatet är vad man förväntat sig, det vill säga att ungdomarnas åsikter om de andra religionerna har förändrats i en positiv riktning. Man kan också ställa sig frågan om detta i så fall är en produkt av interventionen, det vill säga av ungdomsutbytet.

Karlsson (1999, s. 57) tar upp flera olika modeller för utvärdering. Två modeller som kunde vara aktuella för detta arbete är mål-resultatmodellen och målfri utvärdering.

Mål-resultatmodellen jämför mål och resultat. Ett exempel är hur väl elevers kunskaper motsvarar undervisningens mål. Det önskvärda tillståndet eller beteendet som målet uttrycker ska kunna mätas som resultat, företrädesvis med kvantitativa metoder, testmetodik, systematiska observationer. Fokus ligger på vad som blev snarare än på hur det blev så och utvärderingen koncentreras på slutresultatet. (Karlsson, 1999, s. 57)

Inom den målfria utvärderingen tas utgångspunkten i andra mål än officiella mål när resultatet ska bedömas. Dessa mål är mer oklara, men betoningen i utvärderingen ligger på kundens eller brukarens behov och nytta. Tanken är också att utvärderaren kan upptäcka bieffekter och andra resultat än de som utpekats inom det officiella målområdet. (Karlsson, 1999, s. 57)

Mål-resultatmodellen fokuserar mer på vad ungdomarna lärt sig under ungdomsutbytet, informationen de erhållit och om den motsvarar förhoppningarna på vad de skulle lära sig, medan den målfria utvärderingen lägger mer fokus på ungdomarnas nytta och behov av vad de lärt sig.

Enligt Karlsson (1999, s. 31) bör den beslutsfattare som sätter igång en utvärdering kunna svara på varför den sker. Det betyder inte att frågan har ett lika självklart svar. Målet med utvärdering är att producera en bedömning som fastställer värdet med det som utvärderas. Bedömningen görs genom att tolka, beskriva och värdera utvärderingsobjektet på ett systematiskt sätt. När man däremot talar om syftet med utvärderingen är det den avsedda, tänkta användningen inom systemet som avses. Avsikten kan vara att kontrollera eller att utveckla verksamheten. Andra argumenterar för att utvärdering bör medverka till att resultatet blir använt och förmedla rekommendationer som syftar till att utveckla verksamheten.

Analysen görs för att förstå om någon förändring av attityd gentemot religionerna har skett. Det är av allmänt intresse, speciellt i dessa tider när många människor med olika religioner är på flykt i våra samhällen att veta om man genom att ge kunskap om andra religioner kan påverka åsikter i en positiv riktning. Enkäterna har också fungerat som grund för projektredovisningen som gjordes till CIMO. Interessegruppen för examensarbetet är således programmet till vilken redovisningen skickats, men det finns även ett allmännyttigt intresse.

3.1 Kvantitativ metod som grund för en analys

Metoden som tillämpas i detta arbete är kvantitativ. Fördelen med den kvantitativa metoden är att man kan skapa sig en bred kunskap om studieobjektet, istället för med den kvalitativa metoden där man skapar sig en mer djupgående kunskap om det som studeras. Med den kvantitativa metoden får man en större mängd insamlad data, men den kvalitativa metoden är mer djupgående. Genom den kvantitativa metoden erhålls generella svar på frågorna som ställs inom ramen för studien. Vedung (2009, s. 157) menar att det är frågorna under utvärderingen, inte metoderna, som ger identitet åt en utvärdering. Centrala frågor formuleras och bearbetas i utvärderingen i det så kallade Elvapunktsprogrammet. De elva frågorna är enligt Vedung (2009, s. 158) ord för ord de följande:

- 1) Problemfrågan: Vilket är det fundamentala problemet som skall ställas i utvärderingen?
- 2) Frågan om övergripande syfte: Vilket skall vara utvärderingens överordnade ändamål?
- 3) Organisationsfrågan: Vem skall ansvara för utvärderingen och hur skall den organiseras?
- 4) Bedömningsfrågan: Utifrån vilka värderingskriterier skall interventionen bedömas? Vilka standarder på dessa värderingskriterier skall anses utgöra framgång eller misslyckande?
- 5) Objektsfrågan: Hur skall utvärderingens objekt, här interventionen avgränsas och beskrivas? Skall interventionen betraktas som ett medel att nå något annat eller sig själv nog?
- 6) Implementeringsfrågan: Om interventionen skall betraktas som ett medel, hur ser då dess genomförandeprocess ut fram till slutpresentationerna?
- 7) Orsaksfrågan i implementering: Vad är det som orsakar eventuella proppar och hinder i implementeringen inklusive slutpresentationer?
- 8) Utfallsfrågan: Hur ser bruttoutfallet ut ute i samhället – inom och utanför målområdet? Bruttoutfall = utfall inklusive sådant som inte är orsakat av interventionen.
- 9) Effektfrågan på utfallsnivån: Hur ser nettoutfallet ut ute i samhället – inom och utanför målområdet – givet att interventionen betraktas som ett medel? Nettoutfall = de delar av bruttoutfallet, som åtminstone i något avseende, i någon grad, direkt eller indirekt är effekter av åtminstone någon del av interventionen.
- 10) Bedömningsfråga, praktiskt utförande: Vilket värde har interventionen när värderingskriterier och standarder konkret tillämpas?
- 11) Användningsfrågan: Av vem och på vilket sätt skall utvärderingen användas?

Detta ger riktlinjer att följa när frågorna för enkäten utformas och det finns således en hel del att tänka på inför formuleringen av frågorna.

Enligt Dahmström (1991, s. 79) är en vanlig frågeställning vilken attityden till en aktuell företeelse är eller åsikten om någon faktisk eller typisk hypotes. Svarsalternativen kan vara på nominalskala eller på ordinalskala, det vill säga uttrycka en rangordning mellan alternativen. I detta arbete har främst ordinalskalan använts i frågorna och dess svar, samt öppna frågor.

3.2 Enkät som kvantitativ metod i denna studie

Den metod som tillämpas i detta examensarbete är således kvantitativ och sker genom insamlandet av två olika enkäter. Enkäterna utgör bas för analysen av en eventuell förändring av attityder hos en grupp ungdomar gentemot olika religioner. Undersökningen var kvantitativ och samlade 45 respondenter för den första enkäten samt 43 respondenter för den andra enkäten. Respondenterna är ungdomar från de olika länderna som deltog i ungdomsutbytet, det vill säga Finland, Armenien, Storbritannien, Italien, Turkiet, Israel, Palestina, Ukraina och Ryssland (Tjetjenien). Ungdomarna deltog i ungdomsutbytet via olika typer av ungdomsorganisationer. Det finns både organisationer som har religion som ett centralt ämne i sin verksamhet och sådana som inte alls behandlar ämnet religion inom sin organisation. Ungdomarna lever också olika slags liv, vissa är djupt troende och praktiserande, medan andra är mindre troende eller mindre praktiserande.

Tabell 1. Antalet deltagare i ungdomsutbytet, från vilka länder de kom samt till vilken trosinriktning de bekände sig.

Land	FINLAND	UK	ITALIEN	TURKIET	ISRAEL	PALESTINA	ARMENIEN	TJETJENIEN	UKRAINA
Religion	Ev.luth.	Angl.	Katolicism	Islam	Judendom	Islam	Arm.apost.	Islam	Ortodoxa
Deltagare	8	6	6	6	3	3	8	6	6

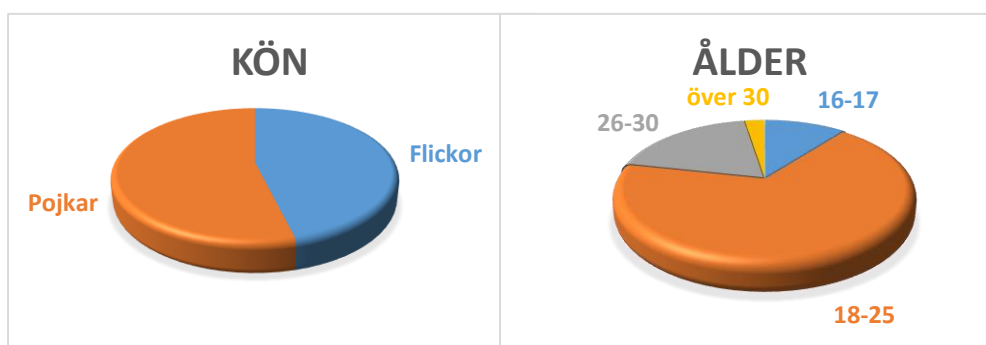
Det deltog sammanlagt 52 ungdomar i utbytet, men flera deltog i ledarteamet och var upptagna med andra uppgifter när enkäten genomfördes. Det är således främst de ungdomar som var med som deltagare som fyllt i enkäten.

Det empiriska materialet som ligger som grund för studien utgörs således av 88 enkäter; 45 enkäter som gjordes med de unga deltagarna i YEAP 2.0 den 25 februari 2016 före själva ungdomsutbytet startade och 43 som gjordes med samma ungdomar efter att ungdomsutbytet ägt rum på utbytets sista dag den 3 mars 2016 i samband med utvärderingen av projektet. Ungdomarna fick instruktioner om hur de skulle fylla i enkäten och de ombads skriva sitt namn uppe i hörnet av enkäten för att det skulle vara möjligt att jämföra åsikterna före och efter ungdomsutbytet. Enkäten utformades i samarbete med handledarna av detta

examensarbete, Susanne Jungerstam och Ralf Lillbacka, i januari och februari 2016 inför ungdomsutbytet som ägde rum i månadsskiftet av februari och mars år 2016. Enkäterna utgjorde också grund för projektrapporteringen.

Frågorna som ställdes i den första enkäten var hur bekant man upplevde sig vara med de följande religionerna: islam, evangelisk lutherska kyrkan, katolska kyrkan, anglikanska kyrkan, ortodoxa kyrkan, judendomen och den armenisk apostoliska kyrkan. Deltagarna ombads också beskriva religionerna kort med några fraser. I den andra enkäten skulle deltagarna igen beskriva de respektive religionerna med några fraser. På så sätt kunde man jämföra om beskrivningarna av de olika religionerna förändrats på en vecka. Respondenterna skulle också uppskatta hur bekanta de upplevde sig vara med de olika religionerna på en skala från 1 till 5. De skulle också fundera på om deras uppfattning om de olika religionerna hade förändrats under veckans gång. Andra frågor som ställdes i enkäten var om de upplevde att ungdomsutbytet hade påverkat dem på något sätt och vad möjligheten att tillbringa en vecka med ungdomar från andra länder, kulturer och religioner betytt för dem.

Det deltog 24 flickor och 28 pojkar i ungdomsutbytet. Ungdomarna var främst i ålder +/-20 år, med 5 deltagare i ålder 16-17, 34 deltagare i ålder 18-25, 9 i ålder 26-30 och 4 över 30 år (främst ledare i de äldre ålderskategorierna).

Figur 1. Könsfördelning.

Figur 2. Åldersfördelning.

Deltagarna blev informerade om att enkäterna används i detta examensarbete och att examensarbetet publiceras. De blev också ombedda att skriva sitt namn på enkäten för att man skulle kunna jämföra resultaten före och efter ungdomsutbytet. Detta var ändå frivilligt och vissa valde att lämna bort sitt namn. Deltagarna informerades samtidigt om att enkäterna enbart används i syftet att redovisa projektet samt som grund för denna studie och att deras identiteter skyddas.

3.2.1 Kritik mot metoden i denna studie

Enkäterna kunde möjligtvis ha varit utformade på annat sätt för att få mer detaljerade svar. Svaren blev väldigt subjektiva och olika personer kunde ha väldigt olika uppfattning om vad mycket respektive lite kunskap om de andra religionerna innebar.

Det finns också bortfall bland svaren och det handlar då om att man endera inte får något svar alls eller att det blir ett bortfall på några frågor. Ungdomarna har ibland inte svarat på alla frågor eller ringat in en siffra på skalan.

Enkätundersökningen var också styrd av enkätfrågorna och kunde ge en för ytlig bild av ungdomarnas attityder. I och med att det inte handlade om enskilda intervjuer fanns det inte någon möjlighet att vidareutveckla frågorna.

Arbetspråket under ungdomsutbytet var engelska och enkäterna och svaren var således också på engelska. Ungdomarnas nivå av engelska var olika, några kommunicerade obehindrat medan andra hade lite svårigheter med språket. Detta kan också ha påverkat svaren, till exempel om ungdomen inte helt och hållet förstått frågan eller känt sig begränsad i användningen av engelska i svaren och därför svarat kortare än om enkäten skulle ha varit på det egna modersmålet.

Ungdomarna deltog också i ungdomsutbytet av egen fri vilja och hade visat intresse att delta i det. Man kan därför utgå från att de hade en rätt så positiv attityd gentemot andra religioner redan före ungdomsutbytet startade. Attityderna var knappast väldigt negativa mot andra kulturer och religioner, i så fall skulle de knappast ha deltagit i ungdomsutbytet. Detta påverkar också resultatet av enkäterna, vilket gör att de kanske väger mer över till ett positivt synsätt gentemot andra religioner än om undersökningen skulle ha gjorts med en slumpvist utvald grupp.

4 Empiri och analys

Enligt Sander (2000, s. 207) bör vi vara medvetna om i vilken utsträckning vårt tänkande om ”främmande kulturer” är påverkat av negativa fördomar. Sander lyfter speciellt upp islam i sin artikel. Vi påverkas mycket av media och samhällsdiskussionen som pågår utan att vi reflekterar desto mer över det. I dagens samhälle där till exempel politiker blir dömda för hets mot folkgrupp blir tonen i samhällsdiskussionen allt rårare och detta påverkar även oss på individnivå. Det senaste presidentvalet i USA år 2016 och kampanjerna före det tyder på att det blir allt mer acceptabelt att uttala sig diskriminerande om andra kulturer och religioner. Tendensen i samhället går allt mer mot detta. Desto viktigare är det att vi som individer på ett mikroplan försöker förändra vad som pågår på ett makroplan i samhället.

För att återgå till syftet för detta examensarbete var det att undersöka om åsikter gentemot andra religioner kan förändras under ett Erasmus+-ungdomsutbyte. Ungdomsutbytet höll på i nio dagar och samlade 52 ungdomar från olika länder i Europa. Temat som behandlades under utbytet var de olika religionerna som bland ungdomarna fanns representerade. Hypotesen före utbytet var att åsikterna gentemot de andra religionerna förändras i en positivare riktning under ungdomsutbytet - genom en ökad kunskap om andra religioner, blir troligtvis också attityderna positivare.

Syftet för detta examensarbete var således att undersöka förändringar av attityder gentemot olika religioner hos en internationell grupp ungdomar och se om förståelsen för de olika trosinriktningarna förändras under ett ungdomsutbyte som räcker nio dagar. Ungdomarna umgicks under utbytets gång intensivt med de andra ungdomarna från de andra länderna, kulturerna och religionerna och lärde sig således om de andra traditionerna på ett interaktivt sätt. Har attityderna mot de andra religionerna blivit mer positiva eller mer negativa, eller ägde ingen förändring rum alls?

Attitydförändringarna undersöktes genom analysen av två enkäter: en som ungdomarna fyllde i före ungdomsutbytet började och en annan som ungdomarna fyllde i efter att ungdomsutbytet avslutades. Genom att jämföra de båda enkäterna skulle man kunna dra slutsatser om attityderna gentemot de olika religionerna förändrats, och om de hade förändrats, i vilken riktning.

Frågor som var mindre relevanta för examensarbetet, var hurudana förkunskaper ungdomarna i gruppen ansåg sig ha om trosinriktningarna som fanns representerade under utbytet? Hade ungdomarna förutfattade meningar om varandras religioner? Om ja,

hurudana? Det återstår att se om enkäterna också kan ge någon typ av hänvisning i dessa frågor.

I och med att studien var kvantitativ så ligger fokus på ett makroplan, ej på individnivå. Man kan därmed dra främst generella slutsatser utgående från svaren.

4.1 Enkät före och efter ungdomsutbytet

Ungdomarna fyllde i den första enkäten före ungdomsutbytet startade under den första gemensamma sessionen i stor grupp. Gemensamt för många av svaren på den första enkäten är att de är rätt så fåordiga, man har inte så mycket att säga om de olika religionerna.

Den sista dagen av ungdomsutbytet fyllde ungdomarna i den andra enkäten. Några av frågorna var formulerade på precis samma sätt som i den första enkäten. Kommentarererna är i regel betydligt positivare om de andra religionerna i den andra enkäten, från att i den första enkäten varit rätt så neutrala. Kommentarererna är framför allt mer uttömmande. Det skrivs också att många stereotyper bröts.

Frågorna kommer att gå igenom fråga för fråga i analysen här under.

4.2 Hur är de olika religionerna?

I den första frågan skulle ungdomarna kort beskriva de andra religionerna som fanns representerade under utbytet.

Beskriv följande trosinriktningar med några ord: Islam, Evangelisk lutherska kyrkan, Katolska kyrkan, Anglikanska kyrkan, Ortodoxa kyrkan, Judendomen, Armenisk Apostoliska kyrkan.

4.2.1 Hur är de olika religionerna? – före ungdomsutbytet

Islam har ungdomarna ofta beskrivit med orden: Allah, Profeten Muhammed, Koranen, moské, bön fem gånger per dag, slöja, imam, arabiska, inget griskött och ingen alkohol, år 622, patriarkat, de fem pelarna. Islam leder också till (rätt så få) kommentarer om ISIS och radikalism, och att man lär sig från andra då man lever i en muslimsk region.

Evangelisk lutherska kyrkan vet ungdomarna överlag inte så mycket om, men de har fyllt i Martin Luther, protestantism, att man inte följer påven, arbete och "the spirit of capitalism".

Katolska kyrkan är mer bekant, och ord som använts för att beskriva den är bland andra påven, ändrandet av Kristi födelsedag, Vatikanstaten, treenigheten, Jesus, sakramenten, jungfru Maria, bikt, romerska imperiet, regler.

Anglikanska kyrkan är också rätt så främmande för många, man har inte så många ord för att beskriva den heller, men ord som återkommer är de följande: en liberalare form av katolicismen, Henry den åttonde, England, apostolisk/protestantisk kyrka, bröt sig ut från den katolska kyrkan och påvens inflytande, tillåtandet av skilsmässa.

Ortodoxa kyrkan har man ungefär lika mycket kommentarer om som om den anglikanska. Ungdomarna har beskrivit den med följande ord: kristendom, Ryssland, ikoner, grekisk, armenisk, ukrainsk, starkare tro än i den katolska kyrkan, patriarkat.

Judendomen har man kommenterat om rätt så mycket, ungefär lika mycket som om islam. Man har beskrivit den på följande sätt: Abraham, Moses, arv, gammal religion, Torah, rabbin, synagoga, hanukkah, inget griskött med mjölk, kosher, lördag.

Den armenisk apostoliska kyrkan är obekant för de flesta, förutom för armenierna. Det är främst armenier som kunnat beskriva denna religion med några ord: den äldsta kristna kyrkan i världen, två apostlar, armenisk statsreligion, firar inte jul, deltog inte i konciliets i Nicaea.

Det kan konstateras att ungdomarna verkar känna till de centrala dragen i de olika religionerna, men att de andra religionerna ändå är rätt så främmande för dem.

4.2.2 Hur är de olika religionerna? – efter ungdomsutbytet

Den första frågan i enkäten efter ungdomsutbytet är således den samma som den första frågan i den första enkäten före ungdomsutbytet började.

Beskriv följande trosinriktningar med några ord: Islam, Evangelisk lutherska kyrkan, Katolska kyrkan, Anglikanska kyrkan, Ortodoxa kyrkan, Judendomen, Armenisk Apostoliska kyrkan.

Deltagarna kommenterade religionerna efter ungdomsutbytet så som följer:

Islam beskrivs fortfarande med att man ber fem gånger per dag, ramadan, fredlig religion, Koranen, profeten Muhammed, inget griskött, ingen alkohol, Mecka, arabiska, moské, de fem pelarna: Hajj (vallfärden till Mecka) - Ramadan – bönerna – Zakat (allmosan) - trosbekännelsen, en gud, islam är olika från land till land, fredag, många regler.

Den evangelisk lutherska kyrkan beskrivs med orden protestantisk kyrka som tror på treenigheten, Bibeln, Martin Luther, inga ikoner, 1517.

Katolska kyrkan beskrivs med orden påven, Vatikanstaten, Italien, västromerska riket, tron på treenigheten, sakramenten, Bibeln, helgon, flickor skall vara oskuld på bröllopsdagen, prästerna kan inte gifta sig, 1054.

Anglikanska kyrkan beskrivs med att man inte godkände påven, Englands statskyrka, Canterbury, Bibeln, traditioner från apostoliska kyrkan, enkelhet.

Ortodoxa kyrkan beskrivs med orden ikoner, östromerska riket, flera påvar, östra Europa, sakramenten, heliga treenigheten, strikta regler.

Judendomen beskrivs med att man inte äter kött blandat med mjölkprodukter, Hannukkah, att Gud valde Abraham som sin utvalde på jorden, Torah, kosher, hebreiska, Jerusalem, synagoga, inget griskött, sabbat, Moses, den äldsta religionen.

I den armenisk apostoliska kyrkan har man inte bänkar, många gamla traditioner, var inte överens om treenigheten och är separerad från de övriga kristna religionerna, Bibeln, liknar på de andra kristna kyrkorna, Gud är enbart Gud och ej mänsklig, eget kors, viktigt att respektera de äldsta i kyrkan.

Svaren på den första frågan är således mer uttömmande och detaljerade i den andra enkäten. Det kommer också fram nya ord och nya sätt att beskriva religionerna på i den andra enkäten. Man kunde eventuellt ha bett ungdomarna att skriva mer uttömmande svar, men får i detta skede tolka svaren utgående från vad de har skrivit.

4.2.3 Jämförelse av svaren före och efter ungdomsutbytet

Man kan konstatera att ungdomarna använt liknande ord för att beskriva de olika religionerna både före och efter utbytet. Texten är dock utförligare i den andra enkäten och fler personer har gett längre kommentarer. Något har man nog lärt sig under ungdomsutbytets lopp.

Islam beskrivs med många likadana uttryck både före och efter ungdomsutbytet, men det som främst kommer fram är att man efter ungdomsutbytet beskriver den som en fredens religion, något som ungdomarna som representerade islam poängterade många gånger om under ungdomsutbytets gång. Detta uttryck användes inte en enda gång i den första enkäten. Det poängterades också att islam praktiseras på olika sätt i olika länder, något som också de muslimska ungdomarna själv reagerade på och blev överraskade över de stora kulturella skillnaderna.

Den evangelisk lutherska kyrkan vet man lite mer om efter ungdomsutbytets slut, och man beskriver den som en protestantisk kyrka som tror på treenigheten.

Katolska kyrkan beskrevs efter ungdomsutbytets slut med stereotyperna att flickor skall vara oskuld på bröllopsdagen och att prästerna inte kan gifta sig. Är detta då sanning samt vad deltagarna under ungdomsutbytet förde fram? De nämnde själv många gånger att detta var de typiska klichéerna man förknippar med katolicismen, och tydligen är det vad som fastnat i ungdomarnas minne. Påven var också det mest förekommande ordet i beskrivningarna av religionen både före och efter ungdomsutbytet.

Anglikanska kyrkan beskrivs genom dess historia: att kung Henry den åttonde inte godkände påven och att kyrkan splittrades från den katolska för att bli Englands statskyrka.

För den ortodoxa kyrkan är kommentarerna rätt så likadana både före och efter ungdomsutbytet. Man förknippar kyrkan med ikoner, östra Europa samt med strikta regler.

Judendomen beskrivs på liknande sätt både före och efter ungdomsutbytet, men många har också poängterat att judendomen idag är den äldsta religionen, något som de judiska representanterna påpekade flera gånger under sina presentationer under ungdomsutbytets gång.

Den armenisk apostoliska kyrkan var obekant för de flesta (förutom för armenierna) i den första enkäten, men i den andra enkäten kommenterar nog de flesta något även om denna religion. Det framkommer tydligt i svaren i den andra enkäten att ungdomarna inspirerats av besöket som gjordes i en armenisk apostolisk kyrka under en gudstjänst under ungdomsutbytet – de beskriver ofta interiören i en kyrka, till exempel att det inte finns bänkar.

En underfundig kommentar som en av ungdomarna i enkäterna fällde var att man inte kan beskriva en religion med enbart några ord – och att det var en sak som klargjordes under veckans gång. Det krävs en hel del för att kunna beskriva en religion. Det som man främst kan dra som slutsats när man jämför svaren före och efter på denna fråga är att ungdomarna vet mer om de andra religionerna efter ungdomsutbytet.

4.3 Hur bekant upplever du dig vara med de olika religionerna?

Den andra frågan i enkäten är inte exakt likadant formulerad i den första samt i den andra enkäten, men de vidrör ändå samma ämne, det vill säga hur man upplever sin uppfattning om den andra religionerna.

4.3.1 Hur bekant upplever du dig vara med de olika religionerna? – före ungdomsutbytet

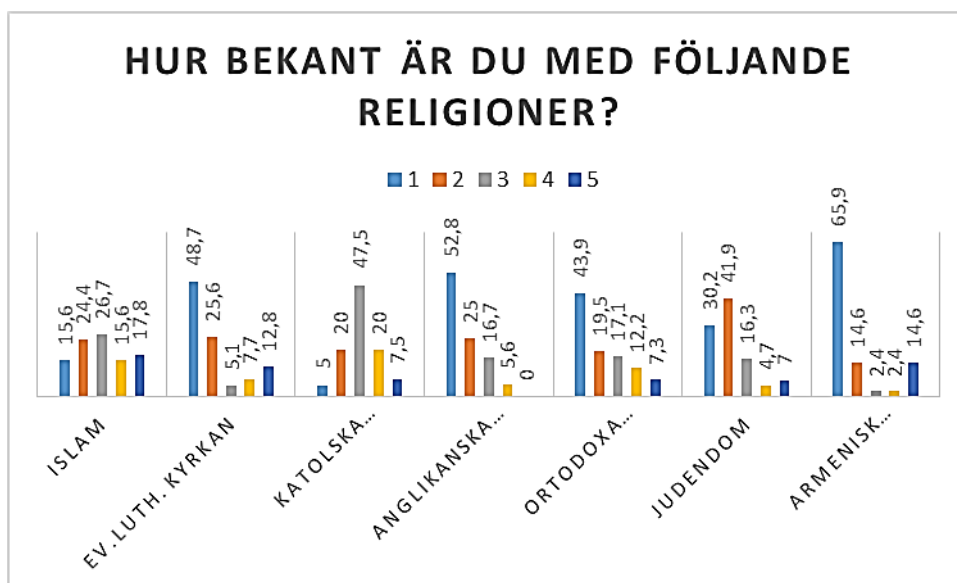
Hur bekant upplever du dig vara med följande trosinriktningar? Islam, Evangelisk lutherska kyrkan, Katolska kyrkan, Anglikanska kyrkan, Ortodoxa kyrkan, Judendomen, Armenisk Apostoliska kyrkan.

På en skala från 1-5, där 1 är inte alls bekant och 5 är mycket bekant med. Förklara gärna.

Den religion som man upplever att man är minst bekant med före ungdomsutbytet startar är den armenisk apostoliska kyrkan där hela 66 % anser att man inte är bekant med religionen alls (svar 1 på en skala från 1 till 5, där 1 är ”inte alls bekant med” och 5 ”mycket bekant med”). Den lutherska samt den anglikanska kyrkan upplevs också som obekanta där 49 % säger att de är obekanta med den evangelisk-lutherska kyrkan och 53% känner sig obekant med den anglikanska kyrkan. 44 % anser att den ortodoxa kyrkan är obekant för dem, medan endast 30 % anser att judendomen är helt obekant. Islam är den religion som man upplever som minst obekant av de andra före själva utbytet börjar, där 16 % anser att den är obekant för dem (1).

Här får man förstå att svaren är väldigt subjektiva. Alla deltagare har kryssat i något för respektive religion, vilket innebär att man även har utvärderat sin egen trosinriktning och hur bekant man anser sig vara med den. Således kan man gissa att muslimerna (18 %) har kryssat för 5. De muslimska respondenterna var dock representerade från flera olika håll, både från Turkiet, Tjetjenien och Palestina. De armenisk apostoliska (15 %) anser sig vara bäst bekanta med den egna religionen. Lutheranerna anser sig också känna till sin religion rätt så bra med 13 % som kryssat för 5.

Diagram 1. Upplevelsen av bekantskap med de olika religionerna (1 = inte alls bekant med och 5 = mycket bekant med).

Ungdomarna skriver också att de läst om de olika religionerna i skolan, och läst om dem i media. De skriver också ofta under sin egen religion, att det är deras egen religion och att de känner till den bra.

På denna fråga borde man ha bett ungdomarna att inte utvärdera sin egen religion på en skala från 1 till 5, för att undvika topparna i svaren.

4.3.2 Hur har din uppfattning om de olika religionerna förändrats? – efter ungdomsutbytet

Har din uppfattning om följande trosinriktningar förändrats? Islam, Evangelisk lutherska kyrkan, Katolska kyrkan, Anglikanska kyrkan, Ortodoxa kyrkan, Judendomen, Armenisk Apostoliska kyrkan.

På en skala från 1-5, där 1 är inte alls och 5 är mycket. Om ja, på vilket sätt har din uppfattning förändrats?

Om islam har ungdomarna kommenterat att de lärde sig en hel del, och att de lärde sig att islam inte är ISIS, man lärde sig skillnaden på shia och sunni, man säger att man bättre förstår

vissa högtider, man har fått en bättre bild av jämlikheten mellan könen inom denna religion, man har lärt sig att religionen utövas på väldigt olika sätt i olika länder och man har förändrat sin syn på kvinnors roll i islam till det bättre.

Om evangelisk lutherska kyrkan lärde man sig om de kyrkliga traditionerna och att religion inte längre har en så framstående plats i Finland.

Om katolska kyrkan lärde man sig mer om kyrkans traditioner, att det var mindre strängt än vad man hade föreställt sig före.

Om den anglikanska kyrkan har ungdomarna skrivit att de lärt sig mer om kyrkans historia och uppkomst.

Om ortodoxa kyrkan har en ungdom kommenterat att det mesta hen vet om den ortodoxa kyrkan har hen lärt sig under detta ungdomsutbyte.

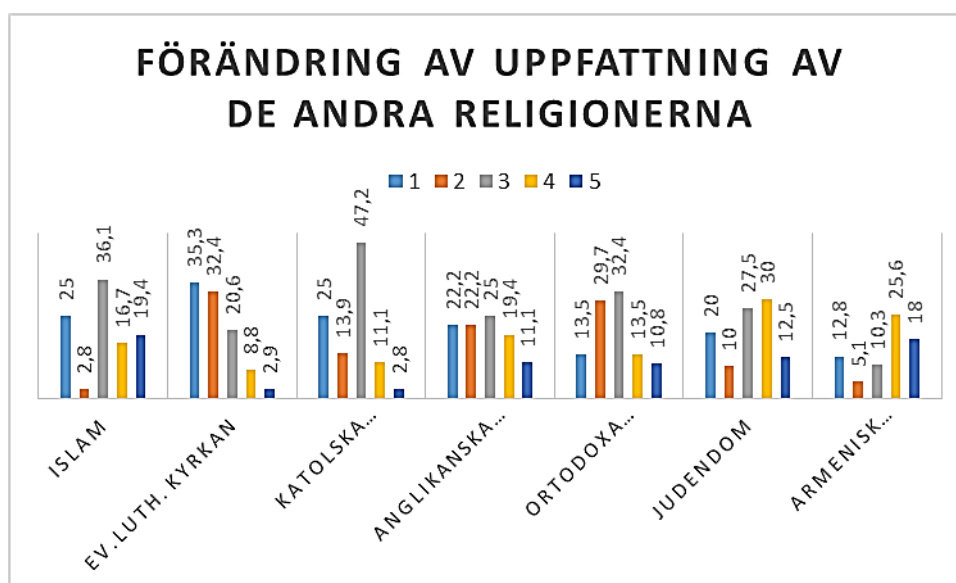
Judendomen beskrivs som en religion med många högtider, traditioner och regler.

Om den armenisk apostoliska kyrkan skriver ungdomarna ofta att de inte hade någon kunskap alls om den från tidigare, och att den liknar på ortodoxa kyrkan.

Man har skrivit att kulturen påverkar religionen, speciellt då det kommer till islam i och med att det fanns sunnimuslimska representanter från tre olika länder och det visade sig att de firar sina högtider på väldigt olika sätt.

Flera har också skrivit att de inte visste något mer utöver namnet på några av religionerna före de kom till ungdomsutbytet. De har ofta fyllt i att deras uppfattning har förändrats mycket och att de lärt sig en hel del.

Diagram 2. Upplevelsen av hur ens uppfattning om de olika religionerna förändrats under ungdomsutbytetts gång (1 = inte alls förändrats och 5 = förändrats mycket).

Utgående från denna tabell kan man utläsa att uppfattningarna förändrats i viss mån. För de flesta religioner har man kryssat för 3 på en skala från 1 till 5 där 1 är ”inte alls förändrats” och 5 är ”förändrats mycket”. För islam, katolicismen, den anglikanska kyrkan och den ortodoxa kyrkan har uppfattningarna förändrats på en medelnivå (3 av 5). För judendomen och den armenisk apostoliska kyrkan är svaren starkast på 4 och 5, vilket innebär att man mest förändrat uppfattning om dessa religioner. Den evangelisk lutherska kyrkan har man minst förändrat uppfattning om. Återigen skall det framhåvas att svaren måste uppfattas som väldigt subjektiva och att svaren även påverkas av hurdana presentationer ungdomarna hållit om sina respektive religioner. Ju bättre presentation, desto större förändring av uppfattning, kan man också anta. Dessutom hade ungdomarna kanske bäst kunskaper från tidigare om de trosinriktningar som liknade mest deras egen, samt som fanns på nära geografiskt avstånd, vilket också påverkat hur mycket de anser deras uppfattning förändrats.

4.3.3 Jämförelse av svaren före och efter ungdomsutbytet

Här återkommer vi då till syftet för detta lärdomsprov vilket var att undersöka förändringar av attityder gentemot olika religioner hos en internationell grupp ungdomar och se om förståelsen för de olika trosinriktningarna förändrats under ungdomsutbytet.

Ungdomarna hade främst förändrat uppfattning om den armenisk apostoliska kyrkan i och med att den var mest obekant för dem före ungdomsutbytet startade. De har också lärt sig en hel del om judendomen, trots att endast 30 % före ungdomsutbytet ansåg att judendomen är helt obekant. Detta kan också förklaras med att de judiska deltagarna var väldigt framåt och väldigt duktiga på att presentera sin religion, etnicitet och kultur för de andra ungdomarna, även vid andra tillfällen än inom ramarna för det officiella programmet. Den evangelisk lutherska samt den anglikanska kyrkan upplevdes före ungdomsutbytet som de mest obekanta, och man har till viss mån förändrat uppfattning om dem – snäppet mer om den anglikanska kyrkan.

Före ungdomsutbytet ansåg 44 % att den ortodoxa kyrkan var obekant för dem, medan man efter ungdomsutbytet upplever att ens uppfattning om religionen ifråga förändrats på en mellannivå (3 av 5).

Islam är den religion som ungdomarna upplevde som minst obekant före själva utbytet började. Det är ändå om islam som kommentarerna varit mest uttömmande och många stereotypiska tankar kommit upp. Ungdomarna hade kommenterat att de hade lärt sig en hel del. Någon har kommenterat att de lärde sig att islam inte är ISIS. Frågan om jämlikheten mellan könen kom också upp och man har förändrat sin syn på kvinnors roll i islam till det bättre.

Flera ungdomar hade fyllt i som svar på frågan att de hade lärt sig mycket om de andra religionerna under ungdomsutbytet, men också att de inte hade så mycket kunskap om dem från tidigare.

De flesta religioner har man också förändrat uppfattning om i viss mån under ungdomsutbytets gång: mellan 3-5 på en skala 1-5 där 1 är ”förändrats litet” och 5 ”förändrats mycket”.

4.4 Vilka högtider tror du är viktiga i följande trosinriktningar?

Den tredje frågan i enkäten är inte heller exakt likadant formulerad i den första samt i den andra enkäten, men de vidrör ändå båda högtiderna inom de olika trosinriktningarna.

4.4.1 Vilka högtider tror du är viktiga i följande trosinriktningar? – före ungdomsutbytet

Vilka högtider tror du är viktiga i följande trosinriktningar?

Islam, Evangelisk lutherska kyrkan, Katolska kyrkan, Anglikanska kyrkan, Ortodoxa kyrkan, Judendomen, Armenisk Apostoliska kyrkan.

Inom islam har ungdomarna fyllt i Ramadan, Eid al adha, Eid al fitr, omra och det muslimska nyåret.

Inom den evangelisk lutherska kyrkan noterades påsk, jul, vigsel, konfirmation, begravning, Jesu uppståndelse.

Inom den katolska kyrkan skrev ungdomarna påsk, jul, nattvard, vigsel.

Inom den anglikanska kyrkan skrev man påsk och jul.

Inom den ortodoxa kyrkan noterades påsk, jul och dopet.

Inom judendomen skrevs det hanukkah, bar mitsva, jom kippur, sukkot, pesah, beisah, rosh hashana och sakkot.

Inom den armenisk apostoliska kyrkan skrev ungdomarna påsk, jul, Jesu födelse den 7 januari.

Andra kommentarer är att man inte vet så mycket om högtiderna inom de andra religionerna, men att man vill lära sig mer. En ungdom har kommenterat att hen respekterar alla religionerna, men att hen tror att islam är den sista religionen och profeten Muhammed den sista profeten. Några personer har i slutet av enkäten kommenterat att de skäms då deras kunskaper är så dåliga om de andra religionerna. En annan har kommenterat att hen tror alla

religioner har samma rot, och att människor måste vara mer toleranta mot varandra och veta mer om andra religioner och kulturella arv.

Överlag är svaren rätt så korta och kommentarerna är ej uttömmande, man får intrycket av att ungdomarna inte vet så väldigt mycket om de andra religionernas högtider. Det kommer inte upp så många stereotyper heller i svaren, utan kommentarerna är relevanta, om än korta.

4.4.2 Har din uppfattning om religiösa festligheter och dess firande inom de olika religionerna förändrats? – efter ungdomsutbytet

Har din uppfattning om religiösa festligheter och dess firande inom följande trosinriktningar förändrats? Om ja, på vilket sätt?

Islam, Evangelisk lutherska kyrkan, Katolska kyrkan, Anglikanska kyrkan, Ortodoxa kyrkan, Judendomen, Armenisk Apostoliska kyrkan.

Om islam skrev ungdomarna bland annat att många stereotypiska bilder bröts, till exempel att flickor kan vara som vem som helst. Ramadan verkar vara tuff när man fastar en hel dag. För muslimerna har det varit intressant att se på hur olika sätt man firar dessa högtider i olika länder. ”Vi är alla muslimer, men på olika sätt”, har en ungdom skrivit. ”Muslimer är inte terrorister och de har trevliga och roliga högtider”, har en annan skrivit. Muslimer är enligt ungdomarna lojala till sin religion, och följer morala värderingar och sociala regler. Familjen är också viktig.

Inom den evangelisk lutherska kyrkan anmärker ungdomarna att man firar högtiderna på ett litet annat sätt än i andra kristna kyrkor, så som julfirandet. Några ungdomar har också skrivit att det handlar mer om traditioner än om tro, och att det är en liberal kyrka.

Om den katolska kyrkan påtalas flera gånger frågan om sex före äktenskap och att flickor inte är oskulder fram tills bröllopsdagen. De har liknande traditioner som den ortodoxa kyrkan, men andra sätt att fira dem på.

Om den anglikanska kyrkan skrevs det att det inte är så stor skillnad mellan denna kyrka och den egna (antagningsvis de andra kristna kyrkorna), men att det finns små skillnader, att det finns många likheter mellan den anglikanska och evangelisk lutheranska kyrkan. Andra har skrivit att de inte verkar ha så många högtider.

Ortodoxa kyrkan påminner många om den katolska, och man beundrar hur de lever med sina traditioner.

Om judendomen har en skrivit att judar inte är snåla, inte har stora näsor och att deras högtider verkar vara roliga. ”Judendomen är en del av identiteten”, skriver en annan. En palestinier skriver att hen nu känner till bakgrunden till högtiderna, från att tidigare bara ha sett dem firas i sin region, men utan att då förstå bakgrunden till högtiderna. ”De har många symboliska akter i sitt firande av högtider”, skriver en annan, och de lever sin religion spirituellt.

Om den armenisk apostoliska kyrkan har man skrivit att de är lite annorlunda i jämförelse med de andra kristna kyrkorna, och att allt man vet om denna trosinriktning kommer från detta ungdomsutbyte. ”Högtiderna är en del av den nationella identiteten”, skriver en annan. Man anmärker också på att man lärt sig att armenierna har många högtider utöver de stora, så som jul och påsk. ”En unik religion”, skriver en annan.

4.4.3 Jämförelse av svaren före och efter ungdomsutbytet

Svaren är igen betydligt mer detaljrika efter ungdomsutbytets slut – ungdomarna vet mer om de olika högtiderna.

Ungdomarna har också ofta skrivit att det har varit intressant att lära sig om de olika högtiderna. De har också förknippat landet ifråga med religionen. Ungdomarna har skrivit att de har lärt sig mycket, men att uppfattningen om religionen ifråga är den samma. Man har också skrivit att man lärt sig mer om sin egen religion och dess högtider när man presenterat den för andra och varit tvungen att ta reda på adekvat information.

En ungdom har skrivit att hen lärt sig mer om alla religioner på sättet som följer: 1) högtider hen aldrig tidigare hört talas om, 2) mer om högtider hen redan kände till, 3) sambandet mellan hur kristna firar samma högtider, men på olika sätt.

En (muslimsk) ungdom har skrivit att trots att hen är muslim och både tjetjener, turkar och palestinier är muslimer, så är de inte lika – traditionen och kulturen i ett land påverkar också religionen.

Judendom styrks här som en etnicitet – precis som framkom i teoridelen. Det är svårare att avsäga sig en etnicitet än en religionstillhörighet, något som styrktes under ungdomsutbytets gång. Judarna definierade sig väldigt stark som judar på ett etniskt sätt.

4.5 Frågor efter ungdomsutbytet

Den fjärde och femte frågan i den andra enkäten behandlas båda separat i och med att det inte fanns någon motsvarande fråga i den första enkäten.

4.5.1 Möjligheten att träffa andra ungdomar från andra kulturer, länder och trosinriktningar

Vad innebär för dig möjligheten att träffa andra ungdomar från andra kulturer, länder och trosinriktningar?

Ungdomarnas kommentarer var väldigt positiva och det framhävdes att det var en värdefull upplevelse för dem som ledde till nya vänner, nya idéer och ny förståelse för det som är annorlunda. Man framhäver också möjligheten att ha fått prata engelska.

En ungdom skrev att ungdomsutbytet ”har brutit stereotyper och har gett möjligheten att få lära sig från första hands-källor istället för från andrahands-källor”.

Ungdomarna har också lärt sig att se på andra religioner från nya perspektiv och att varje människa innebär ett nytt sätt att se på omvärlden. Man tyckte att ungdomsutbytet varit en fin början på att lära sig mer om andra religioner och andra kulturer och att man i och med att man befunnit sig på ett lugnt och fredligt ställe, blivit mer öppensinnad när man lär sig om och diskuterar andra religioner och kulturer. Det innebär enligt dem möjligheten att förstå

olika syner på världen, att förstå hur de andras länder fungerar, att få nya vänner och förstå att vi inte är så olika även om våra kulturer och religioner är olika. Det går att knyta an till forskningen som det hänvisades till i teoridelen, det vill säga Knauth & Körs' undersökning om ungdomar i olika europeiska länder och deras åsikter om religion som ämne i skolan och samhälle där ett större intresse mättes i att lära sig mer om andra religioner än vad som tidigare observerats. Ungdomarna i undersökningen menade att de ville lära sig mer om andra religioner i ett öppet och tillåtande klimat, var diskussioner och frågor tillåts (Knauth & Körs, 2011, s. 215-216). Ungdomarna under ungdomsutbytet förstärkte således denna undersökning – man lär sig bättre om andra kulturer och religioner om klimatet är öppensinnat och tillåtande.

Ungdomarna tyckte också att man växer som människa och att ens självförtroende förbättrades i och med presentationerna som de gjort inför den stora gruppen. En annan har skrivit att hen trodde att världen gick mot att bli likadan genom globalisering, men lärde sig att kulturen fortfarande starkt formar vårt tankesätt. För en annan handlar det om förändring, att känna till den riktiga historien bakom varje religion, nya erfarenheter. Det visade hen också att det yttre inte speglar hur religiös en person är.

I teoridelen togs Biels tankar upp (2012, s. 26). Man kan befinna sig mellan olika attityder och en attityd kan vara länkad till andra attityder. Man vet kanske inte exakt vad man skall tycka om ett fenomen och är kanske inte insatt i ämnet ifråga. När man då får information från en aktör som man kopplar samman med något positivt, så förändras den tidigare neutrala inställningen till en något mer positiv. Som exempel på detta togs det upp att en ungdom inte har helt klara åsikter om en annan religion, men till exempel tycker att internationella relationer och förståelse för andra kulturer är viktigt. Får ungdomen då höra om andra religioner i positiva andalag i ett internationellt sammanhang med rik kulturell representation, så gör denna positiva attityd gentemot andra kulturer som hon har från tidigare att den neutrala attityden gentemot de andra religionerna väger över till en positiv attityd. Resultaten i enkäterna understöder detta påstående – det vill säga att ungdomarna genom att umgås i en internationell grupp var de trivs och var man samtidigt diskuterat olika religioner, fått en positivare bild av och attityd gentemot de andra religionerna.

Överlag var svaren på denna fråga väldigt positiva. Svaren tyder på att man genom att umgås med andra över språk-, kultur- och religionsgränser lär sig mer om de andra och intar ett mer positivt förhållningssätt till ”den andre”.

4.5.2 Tillhörighet i en internationell grupp av ungdomar

Hur har det påverkat dig att under en vecka tillhöra en internationell grupp av ungdomar?

En ungdom svarade att ungdomsutbytet gav mer skolning än vad hen hade fått under fyra år i skolan, vilket var en väldigt bra feedback. Projektet nådde således sitt mål. Ungdomarna har också skrivit att de har lärt sig mer om de olika högtiderna och att högtider är viktiga för alla. I teoridelen konstaterades det att religion, oberoende av om man är troende eller ej, spelar en stor roll i människornas liv. Samhället som man bor i har på något sätt alltid influenser av religionen som är vanligast förekommande i samhället ifråga. Högtider med koppling till olika religioner firas runt omkring oss oberoende av om vi är troende eller ej.

Ungdomarna skrev att man förändrade sin syn på de andra religionerna i och med att man lärde sig mer om dem. Det var också en väldigt intensiv upplevelse – mycket information att ta in, men en viktig läroprocess. En ungdom kommenterade att det var 24/24 inläring under ungdomsutbytet – man lär sig mycket genom att umgås intensivt med ungdomar från andra kulturer.

Man har också skrivit att man har tappat stereotypiska tankar under veckans gång. Det gav också ungdomarna en möjlighet att visa och förklara sin egen religion för de övriga och kanske förändra felaktiga uppfattningar om den.

En annan kom att tänka på avsaknaden av spiritualitet i sitt eget land, och började på sätt och vis känna sig mer religiös under detta utbyte där man diskuterade religion. En annan kommenterade att det var en omvälvande livserfarenhet och att man spirituellt känner sig rikare.

För att citera en ungdom: ”För första gången i mitt liv så kände jag att vi alla är jämlikar, unga och fria oberoende av varifrån vi kommer.”

Detta är fint och tyder på att ungdomsutbytet nådde sitt mål, det vill säga att förmedla en positivare bild av de olika religionerna ifråga. En ungdom menade att det viktigaste under ungdomsutbytet var att få träffa och lära känna de andra ungdomarna och att man har lärt sig mest från de informella diskussionerna med andra.

4.6 Avslutande kommentar

Det framkom tydligt i enkäterna att åsikterna hade blivit mycket positivare gentemot de andra religionerna efter utbytet. Några ungdomar skrev att de hade haft en viss fördom gentemot en annan religion, som senare visade sig vara falsk. Kommentarer om de andra religionerna var också i regel mycket mer uttömmande efter utbytet. Flera kommenterade också att utbytet förändrade stereotypiska tankar som man hade haft om de andra religionerna. Många av ungdomarna menade också att de hade fått bättre kunskap om sin egen religion under utbytets gång genom att ungdomarna själva presenterade sin/sitt lands trosinriktning för de andra i gruppen.

5 Slutsatser

Examensarbetets syfte var att undersöka förändringar av attityder gentemot olika religioner hos en internationell grupp ungdomar och se om förståelsen för de olika trosinriktningarna förändrats under ett Erasmus+-ungdomsutbyte.

Frågeställningen var således om deltagandet i ett nio dagars långt ungdomsutbyte kan göra skillnad i ungdomars upplevelse av olika religioner? Kunde en dylik handling få någon effekt alls? Hur hade ungdomarnas uppfattning om andra religioner förändrats under utbytets gång? Det skulle försöka mätas om uppfattningarna hade förändrats, och om de hade förändrats, på vilket sätt. Studien skedde genom analysen av två enkäter som ungdomarna fyllde i, en före ungdomsutbytet började och en efter ungdomsutbytets slut.

5.1 Hur hade attityderna förändrats?

Som slutsats kan dras att attityderna gentemot de andra religionerna hade förändrats i en överlag positiv riktning under ungdomsutbytets gång. Kunskap bidrog således i detta fall till att positiva attityder uppstod, eller till att negativa eller neutrala åsikter vägde över i positiva. Här måste man ändå utgå från att ungdomarna hade en rätt så neutral eller positiv attityd

gentemot andra religioner redan före de kom – om de skulle ha haft väldigt negativa attityder gentemot andra religioner skulle de knappast ha intresserat sig för att delta i ungdomsutbytet.

Flera skrev också i den första enkäten att de inte visste något mer utöver namnet om flera av de andra religionerna före de kom till ungdomsutbytet. De hade också fyllt i den andra enkäten att deras uppfattning hade förändrats mycket och att de hade lärt sig en hel del.

Svaren i enkäterna var överlag mycket mer uttömmande och detaljerade i den andra enkäten. Det framträdde nya ord och nya sätt att beskriva religionerna på i den andra enkäten, men ungdomarna har även använt liknande ord för att beskriva de olika religionerna både före och efter utbytet. Texten var ändå mycket utförligare i den andra enkäten och fler personer hade gett längre kommentarer. Det som man främst kunde dra som slutsats när man jämförde svaren före och efter var därför att ungdomarna vet mer om de andra religionerna efter ungdomsutbytet.

Ungdomarna tyckte att ungdomsutbytet varit en fin början på att lära sig mer om andra religioner och andra kulturer. De hade lärt sig att se på andra religioner från nya perspektiv och en insikt som kom var att varje människa innebär ett nytt sätt att se på omvärlden. Lidskog och Deniz (2009, s. 37) hävdade att identitet är något stabilt, men samtidigt föränderligt, något som hela tiden skapas och förändras. Identiteten kan således förändras av yttre påverkan, vi tar intryck från vår omvärld och agerar i förhållande till den. Ungdomarna under ungdomsutbytet agerade också under veckans gång i samspel med sin omgivning och deras sätt att se på omvärlden påverkades genom det som de lärde sig och det som de kände under ungdomsutbytets gång. I och med att man befunnit sig på ett lugnt och fredligt ställe, och fått höra om de andra religionerna här, hade man blivit mer öppensinnad. Deltagandet i ungdomsutbytet innebar, enligt ungdomarna, också möjligheten att förstå olika syner på världen, att förstå hur de andras länder fungerar, att få nya vänner och förstå att man inte är så olika även om kulturerna och religionerna är olika. Sander (2000, s. 206) menade att varje individ har sitt eget tolkningsmönster som förvärvats genom socialisationsprocessen. Detta mönster är påverkat av kunskaper, trosföreställningar, roller, normer, värden, vanor, tanke- och kommunikationsmönster och bidrar till hur man som individ förstår sin omvärld. Sander skrev att vi alla behöver vara medvetna om att vi har vårt speciella kulturellt betingade tolkningsmönster, vilket ungdomarna under ungdomsutbytet hade tagit till sig och förstått (i olika mån, förstås). Sander hävdade att vi bör skaffa oss kunskaper även i andra kulturers tolkningsmönster och närma oss de andra kulturerna med en attityd av intresse, nyfikenhet och lust att lära. Ungdomarnas kommentarer i enkäterna från ungdomsutbytet stärkte Sanders tankegång.

I teoridelen togs Knauth & Körs' (2011) undersökning upp om ungdomar i olika europeiska länder och deras åsikter om religion som ämne i skolan och samhälle där ett större intresse mättes i att lära sig mer om andra religioner än vad som tidigare observerats. Ungdomarna i undersökningen menade att de ville lära sig mer om andra religioner i ett öppet och tillåtande klimat, var diskussioner och frågor tillåts (Knauth & Körs, 2011, s. 215-216). Ungdomarna under ungdomsutbytet förstärkte således denna undersökning – man lär sig bättre om andra kulturer och religioner om klimatet är öppensinnat och tillåtande.

I teoridelen togs även Biels (2012, s. 26) tankar upp. Man kan befinna sig mellan olika attityder och en attityd kan vara länkad till andra attityder. Man vet kanske inte exakt vad man skall tycka om ett fenomen och är kanske inte insatt i ämnet ifråga. När man då får information från en aktör som man kopplar samman med något positivt, så förändras den tidigare neutrala inställningen till en något mer positiv. Som exempel på detta togs följande scenario upp: en ungdom som inte har helt klara åsikter om en annan religion, men till exempel tycker att internationella relationer och förståelse för andra kulturer är viktigt. Får ungdomen då höra om andra religioner i positiva andalag i ett internationellt sammanhang med rik kulturell representation, så gör denna positiva attityd gentemot andra kulturer som hon har från tidigare att den neutrala attityden gentemot de andra religionerna väger över till en positiv attityd. Denna teori kunde resultatet av enkäterna stöda – det vill säga att ungdomarna genom att umgås i en internationell grupp där de känt sig avslappnade samt var man diskuterat olika religioner, fått en positivare bild av och attityd mot de andra religionerna.

De olika religionerna beskrevs med många likadana uttryck både före och efter ungdomsutbytet. Islam beskrevs efter ungdomsutbytet som en fredens religion, ett uttryck som inte användes en enda gång i den första enkäten. Ungdomarna hade också påpekat att islam praktiseras på olika sätt i olika länder, något som också de muslimska ungdomarna själv reagerade på och blev överraskade över de stora kulturella skillnaderna. De skrev också att många stereotypiska bilder bröts, till exempel att flickor kan vara som vem som helst. Muslimer är enligt ungdomarna lojala till sin religion, och följer moraliska värderingar och sociala regler. Den evangelisk lutherska kyrkan har man lärt sig lite mer om och den beskrevs som en protestantisk kyrka som tror på treenigheten. Den beskrevs också som en liberal kyrka. Den katolska kyrkan beskrevs efter ungdomsutbytets slut med stereotyperna att flickor skall vara oskuld på bröllopsdagen och prästerna inte kan gifta sig. Påven var också det mest förekommande ordet i beskrivningarna av religionen både före och efter ungdomsutbytet. Den anglikanska kyrkan förklarades genom dess historia och för den

ortodoxa kyrkan var kommentarerna rätt så likadana både före och efter ungdomsutbytet. Man förknippade kyrkan med ikoner, östra Europa samt strikta regler. Judendomen beskrevs på liknande sätt både före och efter ungdomsutbytet och ungdomarna menade att judendomen är en del av identiteten. Den armenisk apostoliska kyrkan var obekant för de flesta i den första enkäten, men i den andra enkäten kommenterade nog de flesta något även om denna religion. Vissa har kommenterat att allt de vet om denna kyrka har de lärt sig under detta ungdomsutbyte.

Ungdomarna har också skrivit att kulturen påverkar religionen mycket. Det har varit intressant för dem att lära sig om de olika högtiderna. De har skrivit att de lärt sig mycket, men att uppfattningen om religionen ifråga är den samma. Samtidigt har de lärt sig mer om sin egen religion och dess högtider när de presenterat den för de andra och varit tvungna att ta reda på adekvat information. Överlag var svaren på denna fråga väldigt positiva. Svaren tyder på att man genom att umgås med andra över språk-, kultur- och religionsgränser lär sig mer om de andra och intar ett mer positivt förhållningssätt till ”den andre”.

I teoridelen konstaterades det att religion, oberoende av om man är troende eller ej, spelar en stor roll i människornas liv. Samhället som man bor i har på något sätt alltid influenser av religionen som är vanligast förekommande i samhället ifråga. Högtider med koppling till olika religioner firas runt omkring oss oberoende av om vi är troende eller ej. Ungdomarna skrev att man förändrade sin syn på de andra religionerna i och med att man lärde sig mer om dem. Det var också en väldigt intensiv upplevelse – mycket information att ta in, men en viktig läroprocess. Att konstatera är att man lär sig väldigt mycket genom att umgås med ungdomar från andra kulturer.

5.2 Övriga slutsatser

Frågor som var mindre relevanta för examensarbetet var hurudana förkunskaper ungdomarna i denna grupp ansåg sig ha om trosinriktningarna som fanns representerade under utbytet? Hade ungdomarna förutfattade meningar om varandras religioner, och om ja, hurudana förutfattade meningar?

Enkäterna gav nog en hänvisning också om svaren på dessa frågor. I med att svaren var rätt så kortfattade i den första enkäten så kan man anta att ungdomarna inte hade så stor kunskap om de övriga religionerna före de kom till ungdomsutbytet.

Stereotyper som kom upp var sådant som man ibland hör i samhället, främst om muslimer och katoliker.

Om islam kom frågan om ISIS upp några gånger, dock inte så många gånger, och någon hade i utvärderingen skrivit som följer: ”Muslimer är inte terrorister och de har trevliga och roliga högtider”. Det skall dock i detta skede poängteras att denna fråga inte var viktig för ungdomarna, de ansåg nog redan före utbytet att detta var stereotypiskt tänkande. Kvinnors ställning inom islam var av större intresse för dem, och det uttrycktes nog en stereotypisk tanke om denna fråga i början av ungdomsutbytet. I den andra enkäten kom det dock upp svar där man ansåg att man förändrat åsikt och tanke om denna fråga inom islam till ett positivare synsätt. De hade skrivit att de fått en bättre bild av jämlikheten mellan könen inom denna religion och man hade förändrat sin syn på kvinnors roll i islam till det bättre.

Om katolikerna kom stereotypen om kvinnans oskuld på bröllopsdagen upp. Det var dock en stereotyp som ännu fanns kvar efter ungdomsutbytet slut, frågan är om den förstärktes genom ungdomarnas presentationer.

Det fälldes även (med ett visst mått av humor) en kommentar om judars näsor och snålhet i den andra enkäten, men bara för att påvisa att detta var ett fenomen som man inte alls lagt märke till under veckans lopp.

Judendom styrktes under ungdomsutbytet som en etnicitet – precis som framkom i teoridelen. Det är svårare att avsäga sig en etnicitet än en religionstillhörighet. Judarna definierade sig väldigt stark som judar på ett etniskt vis.

Ungdomarna skrev i den andra enkäten att de har tappat stereotypiska tankar under veckans gång utan att desto mer specificera vilka stereotypiska tankar de hänvisade till.

De skrev också att ungdomsutbytet gav dem en möjlighet att visa och förklara sin egen religion för de övriga deltagarna och förändra felaktiga uppfattningar om den.

5.3 Diskussion

Analysen gjordes för att förstå om någon förändring av attityd gentemot religionerna har skett. Det är av allmänt intresse, speciellt i dessa tider när många människor med olika religioner är på flykt eller flytt i våra samhällen att veta om man genom att ge kunskap om andra religioner kan påverka åsikter i en positiv riktning. I och med flyktingvågen hösten 2015 och en allmän trend mot ett mer globaliserat samhälle får vi fler olika religioner representerade i Finland och i Europa. Antalet muslimer i landet kommer att öka, och i och med att vi redan i samhällsdebatten kan uppfatta en acceptans av fientligt prat gentemot andra religioner, så är det desto viktigare för oss att få mer liberala åsikter till stånd i samhället.

YEAP-ungdomsutbytena har varit ett försök att i väldigt liten skala påverka ungdomars uppfattning av olika religioner i en positivare riktning. Religion är ett ämne som i många människors liv, speciellt i västvärlden, känns allt mer alienerat och därför kanske man också ofta ser med negativ syn på andra religioner. Ju mer kunskap man har, desto mer accepterande förhållningssätt har man, vågar vi påstå. Denna undersökning påvisade också samma svar: ju mer kunskap man har om de andra religionerna, desto positivare är åsikterna om de andra religionerna. Religionen är en mer eller mindre viktig del av kulturen beroende på vilket land man är född i eller i hurdan familj man blivit född, och i och med att de flesta av de unga deltagarna kom från ett land i väst, innebär detta att sekularisering har större fäste i de kulturer som ungdomarna representerade än om man skulle ha haft deltagare från hela världen med.

Religionen var också av olika viktighetsgrad för de olika respondenterna, för vissa var religionen närvarande i vardagen, medan den för andra enbart var något man kom i kontakt med vid de olika högtiderna under livets gång. De religiösa högtiderna var lika mycket kulturella högtider som religiösa, men den kulturella betydelsen var för vissa av respondenterna viktigare än den religiösa. Religion finns dock närvarande i de flesta människors liv på ett sätt eller annat.

Det skulle vara intressant att i närområdet undersöka om evenemang med liknande tema bidrar till förändrade uppfattningar om religioner. För tillfället ordnas till exempel ”We see you-evenemang” – en kampanj för en humanare asylpolitik i Finland, vänfamiljsverksamhet, Röda Korsets olika evenemang till exempel ”Veckan mot rasism”. Dylika evenemang samlar säkert precis som ungdomsutbytet människor som redan har en neutral eller positiv attityd

gentemot andra kulturer och religioner, men det skulle trots det vara intressant att undersöka hurudan inverkan dylika lokala evenemang har på människors attityder.

Källförteckning

- Andersson, D. & Sander, Å., 2010. *Religion och religiositet i en pluralistisk och föränderlig värld*. Det mångreligiösa Sverige – Ett landskap i förändring, Lund: Studentlitteratur. Sidor 15-119.
- Angelöw, B. & Jonsson, T., 2000. *Introduktion till socialpsykologi*. Lund: Studentlitteratur.
- Biel, A., 2012. Kapitel 2. Attityder och beteende. Biel, A. & Gärling, T. (red.), 2012. *Samhällspsykologi*. Malmö: Liber.
- Bäckström, A., 2008. Religionens återkomst? I Kanckos, L. & Kauranen, R. (red.), *Social samhörighet och religion*. Åbo: Åbo Akademis förlag, s. 19-30.
- CIMO – Centret för internationell mobilitet och internationellt samarbete, <http://cimo.fi/program/erasmusplus/ungdomssektorn/presentation> (läst den 31.1.2016), fr.o.m. 1.1.2017 Utbildningsstyrelsen.
- Collins, R., 2008. *Den sociologiska blicken: Att se bortom det uppenbara*. Pozkal: Studentlitteratur.
- Dahmström, K., 1991. *Från datainsamling till rapport – att göra en statistisk undersökning*. Lund: Studentlitteratur.
- Eagly, A. H. & Chaiken, S., 1993. *The psychology of attitudes*. Fort Worth, Tex.: Harcourt.
- Engdahl, O. & Larsson, B., 2006. *Sociologiska perspektiv. Grundläggande begrepp och teorier*. Lund: Studentlitteratur.
- Fransson, N., 2012. Kapitel 4. Stereotyper, fördomar och diskriminering. I Biel, A. & Gärling, T. (red.), *Samhällspsykologi*. Malmö: Liber, s. 57-71.
- Furseth, I. & Repstad, P., 2005. *Religionssociologi – en introduktion*. Malmö: Liber.
- Giddens, A. & Sutton, P.W., 2014. *Sociologi*. Lund: Studentlitteratur.
- Gustafsson, G., 1997. *Tro, samfund och samhälle*. Örebro: Libris.
- Holm, N. G., 1988. *Religionspsykologins grunder*. Åbo: Åbo Akademis kopieringscentral.
- Jackson, R., 2016. Inclusive Study of Religions and World Views in Schools: Signposts from the Council of Europe. *Social Inclusion*, Vol. 4, Issue 2, s. 14-25.
- Johansson, T. & Miegel, F., 1996. *Kultursociologi*. Lund: Studentlitteratur.

Karlsson, O., 1999. *Utvärdering – Mer än en metod*. Stockholm: Svenska Kommunförbundet.

https://www.mah.se/upload/Samverkan/Karlsson%20-%20Utv%C3%A4rdering%20mer%20%C3%A4n%20metod_1999.pdf (läst den 12.2.2017).

Knauth, T. & Körs, A., 2011. The 'contextual setting approach': a contribution to understanding how young people view and experience religion and education in Europe. *British Journal of Religious Education*, Vol. 33, No. 2, March 2011, s. 209–223.

Lidskog, R. & Deniz, F., 2009. *Mångkulturalism*. Malmö: Liber.

O'Dea, T.F., 1967. *Religionssociologi*. Malmö: Aldusserien.

Rusama, J., 2002. Religion, livsåskådningskunskap och umgängesfostran i den grundläggande undervisningen. Helsingfors: Utbildningsstyrelsen. http://koulutustoimikunnat.fi/download/49206_perusopetus_katsomusaineet_sv.pdf (läst den 16.2.2016).

Sander, Å., 2000. Religion som förståelse i mötet mellan invandrare och vårdpersonal. I Allwood C.M. & Franzén, E. (red.), *Tvärkulturella möten. Grundbok för psykologer och socialarbetare*. Falkenberg: Natur och Kultur, s. 202-250.

Tergel, A., 1973. *Från Jesus till Moder Teresa*. Stockholm: Verbum.

Vedung, E., 2002. Utvärderingsmodeller. *Socialvetenskaplig tidskrift*, 2002, nr. 2-3, s. 118-143, <http://journals.lub.lu.se/index.php/svt/article/view/15535/14029> (läst den 5.2.2017).

Vedung, E., 2009. *Utvärdering i politik och förvaltning*. Lund: Studentlitteratur.

Survey 1

Bilaga 1

Describe the following confessions with a few words:

Islam_____

_____

Evangelical Lutheran Church_____

_____

Catholic Church_____

_____

Anglican Church_____

_____

Orthodox Church_____

_____

Judaism_____

_____

Armenian Apostolic Church_____

_____

How familiar do you consider you are with the following confessions? On a scale from 1-5, where 1 is not at all familiar with and 5 is very familiar with.

Please explain.

Islam 1 2 3 4 5

_____

_____

Evangelical Lutheran Church 1 2 3 4 5

_____

_____

Catholic Church	1	2	3	4	5
-----------------	---	---	---	---	---

Anglican Church	1	2	3	4	5
-----------------	---	---	---	---	---

Orthodox Church	1	2	3	4	5
-----------------	---	---	---	---	---

Judaism	1	2	3	4	5
---------	---	---	---	---	---

Armenian Apostolic Church	1	2	3	4	5
---------------------------	---	---	---	---	---

Which celebrations do you think are important in the following confessions?

Islam_____

Evangelical Lutheran Church_____

Catholic Church_____

Anglican Church_____

Orthodox Church_____

_____

Judaism_____

_____

Armenian Apostolic Church_____

_____

Survey 2

Bilaga 2

Describe the following confessions with a few words:

Islam_____

_____

Evangelical Lutheran Church_____

_____

Catholic Church_____

_____

Anglican Church_____

_____

Orthodox Church_____

_____

Judaism_____

_____

Armenian Apostolic Church_____

_____

Has your perception of the following confessions changed? On a scale from 1-5, where 1 is not at all and 5 changed a lot. If yes, in which way has your perception changed?

Islam 1 2 3 4 5

_____

_____

_____

Evangelical Lutheran Church	1	2	3	4	5
-----------------------------	---	---	---	---	---

Catholic Church	1	2	3	4	5
-----------------	---	---	---	---	---

Anglican Church	1	2	3	4	5
-----------------	---	---	---	---	---

Orthodox Church	1	2	3	4	5
-----------------	---	---	---	---	---

Judaism	1	2	3	4	5
---------	---	---	---	---	---

Armenian Apostolic Church	1	2	3	4	5
---------------------------	---	---	---	---	---

Has your perception of the religious holidays and celebrations of the following confessions changed? If yes, in which way?

Islam_____

_____

_____

Evangelical Lutheran Church_____

_____

_____

Catholic Church_____

_____

_____

Anglican Church_____

_____

_____

Orthodox Church_____

_____

_____

Judaism_____

_____

_____

Armenian Apostolic Church_____

_____

_____

What does the opportunity to meet with other youngsters from other cultures, countries and confessions mean to you?

How has it affected you to for one week belong to an international group of youngsters?

Other comments
